

RIQUESA D'UNA CIUTAT ROMANA, ***BAETULO***

TREBALL DE RECERCA

JIMÉNEZ – CORBACHO, MERITXELL

2n DE BATXILLERAT C

GENER DE 2013.

TUTORA: Mª JOSÉ VALLE.

Índex:	Pàg
Agraïments	4
Introducció	5
1. Període de romanització	9
2. Hispània romana	11
3. La ciutat romana de Baetulo	13
4. La fundació de Baetulo	14
5. L'esplendor de la ciutat	15
6. La fi del món antic	16
7. Activitats típiques de la ciutat romana de Baetulo	16
8. Museu de Badalona (Troballes visitables)	18
9. Troballes relacionades amb els diferents oficis i objectes d'oci de l'època	54
10. Troballes d'objectes destacats de la ciutat de Baetulo	65
11. Restes no visitables	72
12. Entrevista a Esther Gurri Costa	79
13. Conclusions globals sobre el que ha aportat la ciutat romana de Baetulo a l'actual ciutat de Badalona	88
Conclusió	92
Bibliografia	94
Fonts d'informació	96
Annexes	100

Agraïments:

Primerament, vull agrair a la meva tutora de treball de recerca, la Mª José Valle, l'ajut i l'atenció que m'ha estat donant durant aquests mesos de preparació del treball de recerca.

També vull agrair el bon tracte que m'han estat donant al Museu de Badalona durant tots aquests mesos de recerca i especialment, agrair l'atenció que l'Esther Gurri va tenir amb mi, proporcionant-me informació molt valuosa per al meu treball i també l'entrevista que em va deixar fer-li, i en la que va respondre'm a totes les preguntes que li vaig fer, ja fossin preguntes més professionals o personals.

Introducció:

A finals de l'any passat va arribar l'hora de decidir el tema del treball, tenia clar que volia fer un bon treball i que pogués gaudir d'ell a mida que l'anava fent. No volia fer un treball en el que només hagués de buscar informació, sinó que volia fer un treball en el que a més de cercar informació sobre el tema tractat, també pogués visitar allò del que estava parlant. A més, un tema que em va cridar molt l'atenció va ser el dels romans. L'època romana sempre ha estat una etapa que m'ha interessat molt i, llavors vaig pensar que aquí s'ajuntaven dos factors importants que encaixaven perfectament per fer el meu treball de recerca: els museus i els romans.

D'aquí va sortir la idea principal del meu treball de recerca. Podia cercar informació sobre les restes d'una ciutat romana i també anar-les a visitar, per poder veure-les amb els meus propis ulls.

Després de buscar entre diferents restes romanes per poder fer el meu treball de recerca, em van cridar l'atenció les restes de la ciutat romana de *Baetulo*. *Baetulo* era la ciutat romana de l'actual Badalona i es conserven restes en molt bones condicions sota l'actual ciutat de Badalona. N'havia sentit a parlar d'elles però mai les havia vist, i ja que se'm presentava l'ocasió de fer un treball sobre el tema que volgués, vaig decidir fer el meu treball sobre les restes romana de *Baetulo*. Abans de l'estiu, ja vaig estar cercant informació sobre els encants que amaga aquesta ciutat romana i a més de trobar molta informació sobre ella, també vaig topar-me amb el Museu de Badalona: un museu situat a Badalona que s'encarrega de controlar tot el procés arqueològic de les restes que es van trobant, de la conservació de totes aquestes restes que apareixen i d'oferir l'oportunitat a totes les persones que vulguin, de poder visitar-les. La labor que fa aquest museu per les restes de la ciutat de *Baetulo* és immensa.

Per tant, després de tenir clar ja el tema del treball i d'haver fet el primer contacte amb aquesta ciutat, l'única cosa que em faltava per començar a portar endavant el meu treball era fixar el objectiu, quina era la finalitat de fer aquest treball. Més que fixar una sèrie d'objectius, el meu treball té un objectiu concret i determinat, la riquesa que pot aportar una ciutat romana a una ciutat actual. D'aquí el nom del meu treball: "Riquesa d'una ciutat romana, *Baetulo*".

És una tema sobre el qual molta gent no s'ha parat a pensar mai , però crec que és un objectiu prou important i interessant per tal de poder dedicar-hi un treball de recerca.

El cos del meu treball de recerca està dividit en tretze apartats diferents. El primer punt del treball és una breu explicació del període de romanització amb la finalitat de començar a introduir el tema del romans sense haver d'anar directament a parlar de la ciutat de *Baetulo*. El segon punt del treball parla sobre la Hispania romana, com va anar romanitzant-se la que avui en dia seria la península ibèrica que nosaltres coneixem. El tercer punt ja comença a situar-nos en el temps i en el territori en el qual va fundar-se la ciutat romana de *Baetulo*. El quart punt ja se centre de ple en la fundació de la ciutat. El cinquè punt del treball tracta sobre el moment de màxim esplendor de la ciutat amb el regnat de l'emperador August i el sisè punt parla sobre la fi del món antic.

Aquest sis primers punts del meu treball són informatius, per tal de poder situar la ciutat romana de *Baetulo* i per poder conèixer més informació sobre ella: on estava situada, la seva fundació, la seva etapa d'esplendor i l'etapa en la que tot va començar a decaure.

El setè punt del treball dóna a conèixer les diferents activitats que es duïen a terme a la ciutat de *Baetulo*, i gràcies a les restes que s'han anat trobant de diferents objectes sabem quines eren les activitats més comuns a la ciutat romana de *Baetulo*: les importacions, la producció i

l'exportació del vi de *Baetulo* i l'agricultura. Aquestes restes són una aportació important avui en dia, per tal donar conèixer una mica més l'antiga ciutat romana de l'actual Badalona.

El punt vuitè és un dels punts més importants del treball. En aquest punt està tota la informació relacionada amb les restes romanes que hi ha al Museu de Badalona. En el Museu de Badalona es troben la major part de les restes que s'han trobat de la ciutat de *Baetulo*, s'encarreguen de conservar-les de la millor manera possible per tal de poder exposar-les al públic en les millors condicions possibles. Aquestes restes són una aportació molt gran tant econòmicament, socialment i culturalment per a l'actual ciutat de *Baetulo*. En aquest apartat es parla sobre les termes de *Baetulo*, diferents restes de l'urbanisme de la ciutat romana, les troballes del Jardí de Quint Licini, la casa dels dofins i el conducte d'aigües de *Baetulo*.

Els punts novè i desè no tenen un pes tan important pel que fa en el meu treball, però si que han estat fonamentals per poder conèixer una mica més la història l'antiga ciutat romana de *Baetulo*, i per donar a conèixer el que feien els ciutadans de l'època. El punt novè del treball parla sobre les diferents troballes que s'han anat cercant que han ajudat a saber alguns dels oficis que es duïen a terme a *Baetulo* i també les restes d'alguns objectes d'oci, gràcies als quals s'ha pogut saber quins eren els jocs més comuns a la ciutat. En el desè punt s'exposen alguns dels objectes més destacats de l'antiga ciutat de *Baetulo*, com la coneguda Venus de Badalona, el cap de vella, el Pedestal honorífic o el cap d'agripina, i que avui en dia són una atracció turística juntament amb les restes de la ciutat.

El onzè punt també és un apartat important en el meu treball de recerca, on es parla sobre les restes de la ciutat romana de *Baetulo* però que no són visitables. Aquestes restes estan controlades pel Museu de Badalona i gràcies a la seva descoberta s'ha pogut conèixer més

urbanisme de la ciutat romana i, per tant, més informació sobre la història de la ciutat de *Baetulo*.

El dotzè punt engloba l'entrevista que li vaig fer a l'Esther Gurri, una arqueòloga, que actualment treballa al Museu de Badalona controlant la conservació de totes les restes arqueològiques que hi ha. És una entrevista amb molta informació i en la qual vam parlar de molts temes, entre els que es poden destacar: L'aportació econòmica, cultural i social de la ciutat romana de *Baetulo* a l'actual Badalona, la *Magna Celebratio* i la seva preparació o la catalogació de *Baetulo* com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN).

Des del punt setè fins al punt dotzè es podria dir que és la part on es dóna a conèixer tota la informació i les restes de la ciutat romana de *Baetulo*, tot centrat en el Museu de Badalona. Aquesta part és la que aporta riquesa a l'actual ciutat de Badalona tan socialment, culturalment, com econòmicament.

I el punt tretzè és una valoració personal, on exposo les conclusions a les que jo he pogut arribar després d'haver estat treballant a fons la ciutat de *Baetulo* i tot el que aporta la ciutat romana a l'actual Badalona.

Per acabar amb la introducció, vull dir que aquest treball és com un homenatge a aquesta ciutat romana de *Baetulo*, que es mereix ser reconeguda, com altres ciutats romanes amb molt prestigi, ja que aquesta ciutat amaga un encant especial, que gràcies a aquest treball l'he pogut veure.

RIQUESA D'UNA CIUTAT ROMANA, BAETULO

Abans de parlar de la ciutat de *Baetulo* i de la riquesa que aquesta aporta a una ciutat actual com és Badalona, cal situar-la en el marc històric al que correspon. Per això, cal fer una petita introducció sobre la història de Roma, passant per la romanització, l'arribada dels romans a *Hispania* i finalment, la fundació de la ciutat romana de *Baetulo* cap a l'any I aC.

1. Període de romanització

Segons la llegenda, la ciutat de Roma va ser fundada l'any 753 aC. La història de Roma es va dividir en tres etapes: la monarquia (753 aC - 509 aC), la república (509 aC - 27 aC) i l'imperi (27 aC - 476 dC).

Durant l'etapa de la república (509 aC - 27 aC) hi van destacar tres grans conflictes: les batalles entre patricis i plebeus, les 3° guerres púniques i les guerres macedòniques.

En aquesta etapa de la història, Roma va conquerir molts territoris i es va convertir en la ciutat hegemònica de tota la península Itàlica. Però entre Roma i Cartago, la ciutat més important del nord d'Àfrica, i en aquells moments la seva aliada, només s'interposava Sicília, la riquesa de la qual va provocar un llarg conflicte entre romans i cartaginesos.

Quan els romans van haver conquerit la península Itàlica en tota la seva totalitat, Roma va començar la seva expansió per la Mediterrània. Vuit anys després de la conquesta de la península Itàlica, Roma es va trobar davant d'un dels conflictes exteriors més importants de la seva història: les guerres púniques (romans contra cartaginesos).

***1ª guerra púnica (264 aC - 241 aC)**

- Conflicte pel control de Sicília i del mar Adriàtic.

- Roma obté la victòria i *Cartago* deixa aquests territoris.
- *Cartago* inicia la colonització de d'*Hispania* després de la derrota.

*** 2ª guerra púnica (218 aC – 201aC)**

- El general cartaginès Anníbal ataca Roma des de la península Ibèrica i arriba a la península Itàlica travessant els Alps.
- Escipió l'Africà derrota Anníbal la batalla de Zama.
- Roma inicia la conquesta d'*Hispania*

*** 3ª guerra púnica (149aC – 146aC)**

- Roma ataca *Cartago* impedir que reneixi.
- Destrucció de *Cartago*.

Després de la victòria, Roma va estendre el seu poder per les dues ribes del Mediterrani.

Amb la conquesta de la Península Ibèrica per part dels romans, també es va dur a terme la romanització. Els pobles que habitaven a la Península Ibèrica abans de la conquesta per parts dels romans, van acabar adoptant els costums romans.

- Religió i noves creences: S'imposa el cristianisme i el pensament racional (filosofia grega).
- Nova llengua i escriptura: **El llatí** i el coneixement de la seva escriptura
- Apareixen noves activitats econòmiques: El sector secundari (artesania) i terciari (comerç).
- Nova societat: Es creen moltes ciutats. La societat es divideix en lliures i esclaus.

- Nova organització política: Es passa a formar part d'un Estat, amb un emperador, governadors provincials i cúries locals. Una llei comú a tot l'imperi .
- Noves construccions amb diferents finalitats: funcionals (aqüeductes, clavegueres, calçades, ports, ponts), monumentals (arcs de triomf, columnes), socials (termes, teatres, circs, amfiteatres), religioses (temples, tombes).

Mapa de la conquesta de l'Imperi Romà.

2. Hispània Romana

Des dels primers anys de presència romana a *Hispania* es van establir dues províncies: la *Citerior* (nord - est) i la *Ulterior* (sud – Oest). Com que en aquell moment el domini romà estava centrat a la costa mediterrània, l'altre part de la península encara quedava dominada per pobles autòctons. L'any 218 aC, durant la Segona Guerra Púnica, l'exèrcit de *Cneu Corneli Escipió* va desembarcar a Empúries amb la intenció de tallar la rereguarda de les tropes cartagineses cap a Roma.

Un cop els romans van aconseguir guanyar als cartaginesos, el poder polític va començar a exercir-se des de la capital de *Tarraconensis*, però després, al crear-se la primera divisió territorial en províncies (*Citerior i Ulterior*), el poder polític va passar a ser exercit des de la ciutat de *Corduba*.

Mapa de la primera divisió de la Hispania romana.

L'any 27aC, després de la conquesta de gairebé tota *Hispania*, Cèsar August va dividir *Hispania* en tres províncies: *Baetica*, *Lusitania* i *Tarraconensis*.

Mapa de la divisió de províncies feta per Cèsar August.

A finals del segle III dC, l'emperador Dioclecià proposa una nova divisió de l'imperi, afegint noves províncies. A les províncies de *Lusitania*, *Betica* i *Tarraconensis*, se li van afegir *Cartaginensis* i *Gallaecia*.

Mapa de la divisió feta per l'emperador Dioclecià.

Al final del segle IV dC, les Illes van passar a ser una nova província romana d'*Hispania*: *Balearica*.

3. La ciutat romana de *Baetulo*

Cap al segle I aC, després de que el romans haguessin arribat ja a *Hispania* i haguessin estat conquerir territoris es van anar quedant en els territoris que havien conquerit. Van anar creant una series de ciutats, entre les quals trobem la ciutat romana de *Baetulo* (Badalona), situada a la província romana de *Tarraconensis*, que amb el temps es va anar convertint en una de les més importants de la *Laietània**, com també ho eren aquella època *Iluro* (Mataró) i *Blandae* (Blanes).

*** La Laietània era la zona on antigament habitaven els laietans. Entre finals del s. II aC i la primera meitat del s. I aC van néixer els primers nuclis de caire urbà de patró itàlic a la costa. Precisament, va ser la ciutat romana de Baetulo la primera que es va fundar a la Laietània. Actualment, la Laietània abastaria les comarques del Maresme, Barcelonès, Baix Llobregat, Vallès Oriental i Vallès Occidental.**

En vermell, el territori dins de Catalunya que ocuparia la Laietània

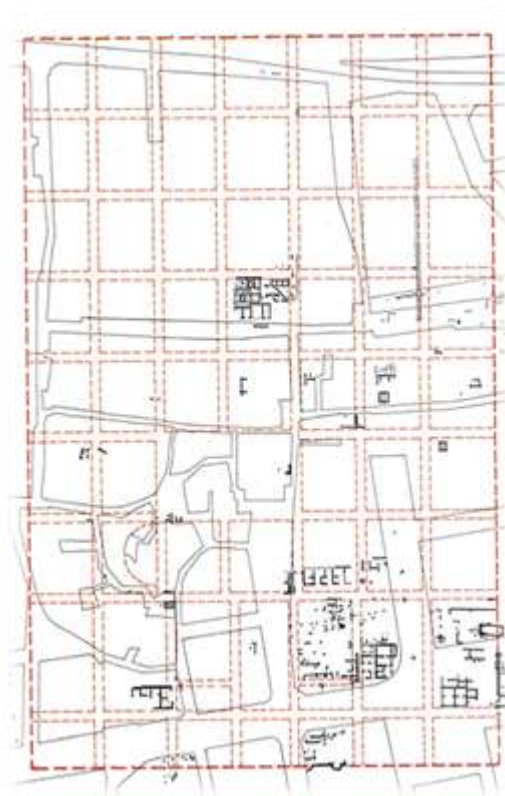
4. La fundació de *Baetulo*

La ciutat de *Baetulo* va ser fundada a la primera meitat del segle I aC. Va ser una de les primeres fundacions de la *Hispania Tarraconensis*. Es va construir *Ex Novo*, és a dir, de nova planta. La ciutat estava situada davant del mar damunt d'un petit turó, entre dues rieres, la de Martí Pujol i la de Matamoros. Això li va permetre tenir grans possibilitats agrícoles.

Els autors clàssics de l'època com Pomponi Mela, Plini i Ptolomeu van qualificar jurídicament la ciutat de *Baetulo* com un "*oppidum civium romanorum*", que significava un nucli urbà fortificat, sense estatut jurídic definit o sense una organització municipal fixa ocupada per indígenes i romans.

Baetulo era una ciutat emmurallada. Aquestes muralles limitaven una superfície d'unes 11 hectàrees.

L'organització de l'espai urbà de la ciutat romana de *Baetulo* distribuïa l'espai en illes de cases seguint un traçat regular, amb dos eixos principals, el *cardo maximus* (nord – sud) i el *decumanus maximus* (est – oest), al voltant dels quals hi havia una xarxa d'altres carrers que formaven una retícula. En el centre estava el fòrum o plaça pública.

Plànol hipotètic de la ciutat de *Baetulo*

(Realitzat a partir de les restes trobades)

5. L'esplendor de la ciutat

Als inicis del segle I dC, la ciutat va viure una època de gran esplendor coincidint amb el regnat de l'emperador August. La ciutat de *Baetulo* ja havia completat arquitectònicament tot l'entrament urbanístic previst i en nucli urbà. Tenia les infraestructures, els serveis i els edificis públics propis d'una ciutat, així com edificis privats amb cases perfectament equipades i d'altres més senzilles.

La principal activitat econòmica de *Baetulo* estava relacionada amb la producció de vi a les *villae* o cases de pagès que hi havia a l'entorn i que pertanyien a l'aristocràcia local.

6. La fi del món antic

A partir dels segles III i IV dC, el poder imperial i la societat romana pateixen una profunda transformació causada , entre altres motius, per l'aparició del cristianisme. Durant aquesta època i fins al segle VI, *Baetulo* continua habitada i manté relació amb altres llocs de l'Imperi i sobretot amb el nord d'Àfrica, on ja s'havia establert un sòlid cristianisme que es va difondre a tot el Mediterrani. Les relacions comercials que es tenien sobretot amb el nord d'Àfrica van ajudar a que es difongués el cristianisme per el Mediterrani.

La ciutat es desestructura i queda reduïda a la zona del *fòrum*, on apareixen construccions senzilles i fetes amb materials pobres, així com alguns enterraments. Aquets son els últims testimonis del món antic, que a partir de llavors donarà pas a una altra Badalona, la medieval, replegada a l'entorn de l'actual església de Santa Maria.

7. Activitats típiques a la ciutat romana de *Baetulo*

7.1 Les importacions

La gran extensió de l'Imperi romà i el domini de la conca mediterrània van possibilitar que s'establissin rutes d'intercanvi que van facilitar la comunicació entre punts allunyats. A *Baetulo* va arribar tota mena de productes: vi, ceràmiques de taula, llànties i vidre de la zona del *Laci*; oli i salaons de la *Bètica*, vaixelles fines de les *Gàl·lies* i oli, ceràmiques i llànties del nord d'Àfrica. També destaca la importació de productes exòtics i de luxe, com marbres, alabastre, pedres precioses o alguns tipus de vidre.

Restes de les importacions que van arribar a la ciutat romana de *Baetulo*.

7.2 Producció i exportació del vi de *Baetulo*

A la *Laietània*, el mal clima i la proximitat del mar van fer possible que hi prosperés el conreu de la vinya i la producció de vi, que es comercialitzava a gran escala per via marítima. Gràcies a aquest fet, les ciutats de la zona, i en especial *Baetulo*, van viure una època d'esplendor entre mitjan segle I aC i el final del segle I dC. El vi s'envasava en àmfores, un recipients de forma allargada, aptes per viatjar en vaixells, que es fabricaven prop de les zones de conreu. Algunes vegades, les àmfores es marcaven amb el nom del productor del vi o del transportista, com en el cas de M. Porci, que correspon a Marcus Porcius, un ciutadà de *Baetulo* que produïa vi en aquell moment i que el va exportar a punts tan allunyats com la *Gàl·lia* (França), *Britannia* (Gran Bretanya), *Magna Germania* (Alemanya) i Roma.

Restes d'àmfores, la major part d'elles esmicolades, on s'exportava el vi de *Baetulo*.

7.3 L'agricultura

L'agricultura era la base de l'economia romana i s'organitzava entorn de les *villae* o cases de pagès disseminades pel *territorium*, que en el cas de *Baetulo* comprenia del Besòs a la riera de Teià i de la vessant nord de la serralada de Marina a la costa. Un dels principals cultius era el de cereals com el blat, l'ordi i la civada, amb els quals feien el i farinetes que permetien alimentar la població. També era molt important la producció d'olives per fer oli i la de raïm, que era el conreu predominant a la *Laietània*, per a la elaboració del vi. Altres aliments habituals eren els llegums, les fruites i les verdures, així com la mel, que servia per endolcir el menjar i les begudes. En un bon rebost hi havia tota mena d'atuells per guardar aquests productes al costat d'altres menys habituals que arribaven d'indrets allunyats.

Restes d'atuells on es guardaven els aliments.

8. Museu de Badalona (Troballes visitables)

8.1 Les termes de *Baetulo*

A *Baetulo* es conserven un termes públiques completes. Aquestes termes es van descobrir en les excavacions que es van fer l'any 1954 i la

importància d'aquestes troballes va propiciar que l'Ajuntament hi construís el Museu a sobre, per tal de poder protegir-les.

Les termes romanes de *Baetulo* tenen una superfície d'uns 350 m² i per la seva estructura, que segueix el models de termes a Itàlia, s'ha datat la seva construcció en el segle I aC.

Aquestes termes contenien totes les sales i serveis característics d'aquest tipus d'instal·lacions: vestidor(*apodyterium*), sala freda(*frigidarium*) amb piscina (*natatio*), sala tèbia (*tepidarium*), sala calenta (*caldarium*) amb piscina (*alveus*); un forn(*praefurnium*) i a l'exterior un pati (*palestra*).

8.1.1 L'entrada a les termes

8.1.2 La *palestra*

La *palestra* era un pati rectangular a l'aire lliure, amb una zona porticada que servia per fer exercicis gimnàstics, córrer, practicar la lluita o jugar a pilota. La *palestra* que veiem a sota, a la imatge, en una reforma posterior, es va convertir en un vestuari, que és el que avui es conserva.

Palestra de les termes de Baetulo (Badalona)

8.1.3 El *frigidarium*

El *frigidarium* era la sala dedicada al bany d'aigua freda i tenia una piscina poc profunda on els usuaris, acalorats dels exercicis a la *palestra*, se submergien per refrescar-se. Tot i que a les termes s'hi anava sobretot per motius higiènics i de salut, també eren un lloc apropiat per trobar-se amb els amics i fer tertúlia; d'aquí la remor que sempre se sentia a les sales plenes de gent.

El frigidarium de les termes de Baetulo (Badalona)

8.1.4 El bany

Els romans no coneixien el sabó, i per netejar-se la pell i treure's la suor utilitzaven olis i ungüents perfumats que tenien dintre d'ungüentaris de vidre o de bronze. Un cop ben untats, es treien tot el greix i la brutícia mitjançant un instrument metàl·lic anomenat *strigilis*. Aquests estris de bany es guardaven en un nínxols que hi havia a les parets i que encara podem veure en el *tepidarium* i en el *caldarium* d'aquestes termes.

Joc de bany de les termes: ungüentari (esquerra) i estríjol (dreta) (còpia).

8.1.5 El *tepidarium*

Del *frigidarium* s'entra al *tepidarium*, una habitació que tenia una ambient de temperatura tèbia, concebuda com un espai de transició del *frigidarium* al *caldarium*. Aquesta sala no tenia cap piscina i s'utilitzava com un lloc d'uncions i massatges on els usuaris es posaven en mans dels depiladors i massatgistes per embellir-se el cos.

Imatge del *tepidarium* de les termes romanes de Baetulo (Badalona).

8.1.6 El *caldarium*

El *caldarium* era la sala principal i estava destinada als banys calents. Hi havia molta escalfor i tenia la mateixa funció que les saunes actuals: obrir el porus i netejar la pell. En un lateral hi havia una piscina rectangular amb aigua calenta i l'habitació solia estar decorada amb mosaics, com en aquestes termes. També hi solia haver un *labrum* o brollador d'aigua freda que servia perquè els usuaris es refresquessin, en aquest cas, el *labrum* no s'ha conservat, però sí el mosaic que l'emmarcava, decorat amb dofins.

Caldarium de les termes romanes de Baetulo (Badalona)

8.1.7 *Alveus* o piscina

Aquesta piscina d'aigua calenta disposa d'un respatller que permetia asseure's per prendre el bany. Tenia adossat un forn o *praefurnium* que escalfava l'aigua, prèviament recollida en un dipòsit, així com aire, que anava a parar a l'*hipocaustum*, una cavitat situada sota la piscina per mantenir l'escalfor de l'aigua. Finalment, hi havia una xemeneia situada al nord, per on sortia el fum. Aquest mateix principi va permetre el funcionament d'un sistema d'aire calent que circulava sota el paviments i darrere les parets del *caldarium*, però no es va generalitzar fins al segle I dC, i com que la construcció d'aquestes termes és anterior, aquí calia fer servir brasers per escalfar la sala.

Imatge on es veu la piscina d'aigua calenta de les termes de *Baetulo* (Badalona) i a sota es pot veure el forn on s'escalfava l'aigua.

8.2 Troballes de la ciutat de *Baetulo*

Al subsòl del Museu de Badalona, a més de conservar-s'hi les restes de les termes romanes també si conserva gran part de l'urbanisme de la ciutat de *Baetulo*. Es poden veure restes de diversos carrers, botigues i habitatges característics de la ciutat, que s'han conservat i que estaven molt properes al *fòrum*.

8.2.1 Edifici al costat de les termes

Al costat de les termes romanes de *Baetulo*, hi ha un altre edifici que obre al *cardo minor* i que queda situat en un pla més elevat. D'aquesta edificació es poden veure tres punts diferents: Les restes de columnes d'una zona porticada i una claveguera.

Imatge de les restes d'una columna i d'una claveguera, d'un edifici proper a les termes.

Una part lateral de l'edifici on es troben les restes del paviment del primer pis.

Restes del paviment del primer pis de l'edifici al costat de les termes romanes de *Baetulo*.

I el tercer punt que podem veure d'aquest edifici és la zona de treball. La planta baixa estava destinada a la indústria. Estava dividida en diversos espais en funció de l'activitat professional que s'hi portava a terme i que, en algun dels processos requeria l'ús d'aigua, ja que el

parament d'un d'aquest espais estava impermeabilitzat i, a més, també es pot veure que hi havia una gran desguàs.

Zona de treball propera a les termes

8.2.2 Les cases de la part baixa de la ciutat

Sortint de les termes i seguint el traçat del *cardo minor*, trobem un edifici a cada banda. D'un d'aquests edificis es pot veure el passadís d'entrada (que posteriorment es va tapiar) i les dues botigues que ocupaven la part de la planta baixa que donava al carrer. Probablement hi havia hagut un pis superior, destinat a habitatge, al qual s'accediria per l'atri o pati central, situat al fons dels passadís. També s'ha conservat un dipòsit d'època tardana, situat justa a l'entrada d'una de les botigues i que envaeix una part del carrer que devia haver servit per emmagatzemar aigua.

Imatge on s'observa un dipòsit per emmagatzemar aigua , a l'entrada d'una botiga

Botigues a la planta baixa que donaven al carrer.

8.2.3 Un habitatge benestant

Al subsòl del Museu de Badalona, també es pot veure el paviment de la primera planta d'una habitatge benestant de l'època, que encara

conserva les marques de l'encanyissat que es recolzava sobre l'embigat del sostre de la planta baixa. Es tracta d'un paviment decorat molt ricament que combinava l'*opus tessellatum*, l'*opus signinum tessellat* i l'*opus sectile* *. A més, tenia unes dimensions molt espaioses.

Imatges de les restes d'una casa benestant, amb *opus tessellatum*, *opus signinum tessellat* i *opus sectile*.

8.2.4 El centre de la ciutat de Baetulo

A partir de les restes trobades se sap que per les característiques dels murs que s'han trobat tot indica a que només hi havia planta baixa i pis i els acabats testimonien un cert grau de benestar, encara que menor que el de les *domus* de la part alta de la ciutat. Per tant, a la conclusió a la que s'ha arribat es que en aquesta part de la ciutat, la situació no era

***L'*opus tessellatum* (mosaic de petits daus de pedra o marbre), l'*opus signinum tessellat* (trossets de ceràmica units amb un morter de calç, sorra i aigua, amb tesselles intercalades) i l'*opus sectile* (combinació de marbres de diferents colors i formes geomètriques).**

tan extrema i que la gent no solia viure en autèntiques aglomeracions concentrades a les *insulae* o edificis de diverses plantes amb els pisos superiors construïts en fusta, la majoria de vegades compartimentats en cinc o sis apartaments i habitats per famílies humils.

Estança romana al centre de la ciutat de *Baetulo* (Badalona)

8.2.5 El *decumanus maximus*

A les ciutats romanes, el carrers que discorrien d'est a oest , que en el cas de *Baetulo* vol dir en paral·lel a la costa, s'anomenen *decumani* , i sempre n'hi ha un de principal, el *decumanus maximus*. La seva amplada superava els 8 m, i encara que el nivell de circulació quedava molt per damunt de l'actual, no tenia claveguera. En la imatge de sota, es pot observar el punt en què aquest *decumanus maximus* es creua amb el *cardo maximus*, el carrer, també de grans dimensions, que va de muntanya a mar. Això, ens informa que estem molt a prop del *fòrum*, que s'estenia just a partir de punt de confluència entre aquestes dues vies.

Imatge del *decumanus maximus* de la ciutat de Baetulo

8.2.6 Les illes de cases o *insulae*

A la ciutat hi havia edificis que quedaven separats pel *cardo minor*, als quals s'accedia des de aquest mateix carrer. Com que la ciutat de Baetulo es va construir en un petit turó, els carrers feien pendent i hi havia aterrossaments. Així doncs, el pisos d'aquests habitatges quedaven a nivell de planta baixa en relació al *decumanus maximus*, mentre que altres de les restes que s'han trobat quedaven per sota d'aquest carrer.

Imatge d'edificis separats pel *cardo minor*.

8.2.7 Les clavegueres

A l'últim tram del *cardo minor*, a l'encreuament amb el *decumanus maximus*, es pot veure un gran embornal. Es tracta d'una llosa de pedra amb una obertura que servia per recollir l'aigua de la pluja per tal que els carrers no quedessin inundats. A parts dels embornals, que se situaven en diferents punts del carrer que tenien clavegueres, hi havia registres que donaven accés a la neteja d'aquest col·lectors.

Embornal trobat durant les excavacions.

8.2.8 El cor comercial

A la zona comercial per excel·lència hi havia botigues, que per les seves construccions, formaven part d'un edifici públic destinat al comerç. No és un mercat o *macellum*, sinó que es tracta de *tabernae* o botigues que obren directament al carrer i no queden situades dins d'un recinte tancat. Totes tenen les mateixes característiques: una gran obertura, un espai de botiga i un de rebotiga, i estaven decorades amb pintures moral. L'edifici tenia com a mínim un pis superior que podria tenir funcions relacionades amb el *fòrum*.

En una de les *tabernae* o botigues que van trobar durant les excavacions, es van trobar empremtes d'oli i alguns embuts, cosa que evidencia que estava destinada a la venda d'aquest producte i altres de similars, com el *garum* o els salaons. L'oli era molt utilitzat en la cuina romana i també es feia servir per a la il·luminació. A *Baetulo*, s'importava de la *Bètica*, l'actual Andalusia, que proveïa d'oli, envasat en grans àmfores de panxa esfèrica, bona part de l'imperi. El *garum**, era un condiment imprescindible a la bona cuina, però poc freqüent, ja que resultava molt car. Les salaons de peix, força més habituals, arribaven, també de la *Bètica*, en àmfores amb el coll en forma de trompeta.

Recreació d'una taberna o botiga d'oli, *garum* i salaons.

8.2.9 El comerç de luxe

Entre algunes de les troballes de l'excavació de la ciutat de *Baetulo*, es troba una botiga o taberna on es van trobar un prestatge caigut amb molts objectes de vidre, que en aquella època era un material de luxe. A *Baetulo*, arribaven d'Orient i d'altres indrets molt allunyats de l'Imperi, tot tipus de productes: objectes de vidre i alabastre, ungüentaris i

* **Garum: Salsa feta amb vísceres de peix macerades**

perfums exòtics, espècies, collarets de pedreria, braçalets, anells i arracades d'or i de plata, o teles de seda profusament decorades. Eren productes minoritaris , que només es podien permetre els més rics, els patricis, amb un elevat poder adquisitiu i amb mitjans, fins i tot, per seguir la moda dictada per Roma.

Restes trobades del comerç de luxe com collarets, braçalets, o alguns objectes de vidre.

8. 2.10 Embelliment de la ciutat

Al llarg de les excavacions que s'han fet per trobar-nos amb l'antiga ciutat de *Baetulo*, s'han trobat una sèrie d'elements arquitectònics - fusts, capitells i basaments de columnes, i diversos carreus. La gran escala d'algunes peces, la noblesa o la solidesa dels materials, i la qualitat de l'execució, testimonien en el caràcter monumental que devien tenir els edificis públics de *Baetulo* quan la ciutat es trobava en el moment de plenitud, coincidint amb el regnat de l'emperador August (27 aC – 14 dC).

Imatge dels diferents elements arquitectònics

8.2.11 El col·lector del *cardo maximus*

D'aquest col·lector se'n coneix gairebé la totalitat del recorregut: s'inicia a la part alta de la ciutat i, fins a aquest punt, es va engrandint alhora que augmenta el pendent del sòl per, finalment, desguassar al mar. La coberta és feta amb grans lloses de pedra. A més, per fer-la, també es van reutilitzar dues esteles funeràries ibèriques que es van tallar per tal d'adaptar-les a l'amplada d'aquest col·lector romà.

Imatges del col·lector del *cardo maximus* de la ciutat de Baetulo.

8.2.12 La fona o *Caupona*

A més de servir begudes i menjar com el *thermopolium*, la fonda o *caupona* també oferia allotjament, al pis superior. L'espai del menjador solia ser més ampli que el dels *thermopolia*, i generalment hi havia un forn on coure els aliments. En aquest tipus d'establiments també era habitual fer apostes i practicar jocs d'atzar, activitats que, com eren il·legals, se solien desenvolupar a les dependències del darrere.

Representació de la *caupona* de la ciutat de *Baetulo*, amb ceràmiques i objectes originals trobats a les diferents excavacions de la ciutat.

8.2.13 Un espai amagat

En una de les habitacions que s'han conservat, han trobat *in situ* restes de pintures murals policromades amb motius d'inspiració vegetal, un banc corregut, adossat a la paret, i un braser d'obra. Les dimensions d'aquesta estança i la seva situació en un cul de sac, creta en una de les terrasses de la vorera del *cardo maximus*, fan que quedi com un espai amagat, singular en el conjunt de la ciutat romana.

Imatge de el conegut espai amagat on s'hi poden observar les restes de pintures murals policromades.

8.2.14 Fonts i latrines

A diferència de les grans *domus*, la majoria del les cases no tenien aigua corrent. Per aquest motiu, els habitants de les ciutats, per tal d'abastar-se d'aigua, havien de recórrer a les fonts públiques, molt nombroses i generalment situades a les cantonades, a les quals arribava aigua de les fonts naturals gràcies a una sistema d'aqüeductes i de canalitzacions. La majoria de cases tampoc tenien latrines i se n'havien d'utilitzar de públiques amb accés directe des del carrer.

Imatge on es pot veure una de les fonts que estava a la ciutat de Baetulo.

8.2.15 Mausoleu

Aquesta construcció romana data del segle VI dC, quan aquesta zona havia patit profundes transformacions respecte a l'època d'esplendor de la ciutat. Es tracta d'un mausoleu o monument funerari, que devia haver estat cobert amb una volta i en el qual s'hi havia enterrat dues persones. Dins aquesta mateixa àrea, s'han trobat altres sepultures de tipologies variades – en àmfora, en teules a doble vessant, fetes d'obra – que testimonien que, durant l'antiguitat tardana, aquesta zona es continuava utilitzant encara que s'havia abandonat com a hàbit.

Imatge de la part exterior del mausoleu

Imatge d'una de les parts de l'interior del mausoleu.

Recreació hipotètica del mausoleu de la ciutat romana de *Baetulo* a partir de les restes conservades.

8.2.16 La xarxa de clavegueram

En aquest tram del *cardo minor* s'hi ha trobat una dotzena de clavegueres secundàries que desguassaven en el col·lector principal.

També s'hi observen alguns embornals que recollien l'aigua del carrer. A banda d'aigües pluvials i restes fecals, a la xarxa de clavegueram hi anaven a parar el residu que generava l'activitat quotidiana, i gràcies a les anàlisis carpològiques i arqueobotàniques de les restes conservades, sabem que els pèsols, el peix i els eriçons de mar formaven part de la dieta dels *baetulonenses*.

Imatge d'una de les xarxes de claveguera de la ciutat, conservades amb un molt bon estat.

8.2.17 El *cardo minor*

A la fotografia de sota, podem observar l'amplada i la llargada del *cardo minor*, el carrer que té la façana de les termes a la dreta i diversos edificis amb botigues a ambdós costats, i del qual destaca la claveguera, molt ben conservada. També es pot tenir una visió de conjunt d'aquesta zona de *Baetulo* que, dotada de serveis públics, comerços i habitatges, constituïa el centre de la ciutat.

Imatge espectacular on es pot apreciar al detall tots els elements perfectament conservats del *cardo minor* de la ciutat. A la banda dreta de la imatge, trobem se situa l'entrada a les termes, i a la banda esquerra, tots un seguit de botigues .

8.3 Troballes del Jardí de Quint Licini.

Quint Licini Silvà Granià era el propietari de la casa. Pertanyia a una de les famílies més grans de *Baetulo*. Era fill d'un cavaller de la ciutat de *Tarraco*. Va estar unit amb la família senatorial dels *Minicis de Barcino* i va ocupar diversos càrrecs polítics , entre els quals destaca el de cònsol, l'any 106.

La família *Licínia* procedia de la *Tarraconense*, estava estretament relacionada amb *Baetulo* i va arribar a ser una de les famílies més conegudes i importants de la ciutat. Aquesta família va tenir un vincle parentiu molt proper amb una altra gran família de *Barcino*, el *Minicis*. Els *Minicis* van ser una de les família senatorials més importants de la ciutat romana de *Barcino* (l'actual Barcelona).

Dels jardins de les cases romanes, es pot dir que eren llocs on els romans es podien relacionar amb la natura i amb els Déus. Els romans solien

passejar pel jardí, sols o en companyia d'algun amic, llegint o gaudint simplement del silenci i de la natura, de la frescor i de la serenitat de l'ambient.

8.3.1 L'estany del Jardí de Quint Licini

L'any 1957, durant les excavacions que s'estaven portant a terme a l'actual plaça de l'Assemblea de Catalunya, es va descobrir un pati molt gran amb un estany enorme al centre, construït sobre la muralla de la ciutat romana i desbordant l'antic recinte fortificat. L'estany, de forma rectangular, fa 13'30 metres de llargada per 6'30 metres d'amplada i té 1'22 metres de profunditat. Els dos extrems del cantó més llarg acaben en dues exedres semicirculars i en un dels costats de l'estany hi ha cinc esglaons per poder facilitar la baixada a l'interior. Actualment, es poden visitar tres quartes parts de l'estany, ja que l'altre part restant ha quedat sota els edificis moderns del costat.

Aquest estany de la casa de Quint Licini , compleix perfectament amb el caràcter ornamental (Proporcionava frescor a l'ambient i, a més, servia per recollir l'aigua de la puja, que després utilitzaven per regar el jardí) i artístic que donava categoria al jardí, a la casa i als propietaris.

Imatge de la visió des de diferents angles de les troballes de l'estany del jardí de Quint Licini.

8.4 Troballes de la casa del dofins

La casa dels dofins és un exemple molt clar de *domus* romana o casa benestant. Possiblement, el propietari de la casa es va anar enriquint gràcies al comerç i a la producció del vi que es va dur a terme a la ciutat de *Baetulo*, especialment a finals del s I aC.

Alguns mosaics que es conserven entre les restes de la *domus* són els originals, però altres son reproduccions, ja que els originals es van portar al Museu d'Arqueologia de Catalunya, quan es van descobrir l'any

1927. També s'han intentat fer una sèrie restauracions i de restitucions dels murs, per conservar les restes en una condicions òptimes.

8.4.1 L'atri de la casa

Era el centre de casa, el lloc de rebuda i de pas, que formava un eix entre l'entrada i el *tablinum*. El terra de l'atri estava fet d'*opus signinum*, un paviment impermeable fet amb una barreja de calç, sorra i terrissa. En aquest cas, l'atri de la casa dels dofins està decorat amb tesselles de marbre.

Al centre de l'atri hi havia l'*impluvium**. En el cas de la casa dels dofins, l'aigua no es guardava, sinó que es canalitzava a través de d'una conducció de plom fins a la claveguera. Per sobre, hi havia el *compluvium**, que permetia l'entrada de l'aigua de la pluja i servia per a la ventilació de la casa i per a l'entrada de la llum del sol.

L'atri era el cor d'una domus romana, era el lloc on els visitants tenien la primera impressió de la casa, solia estar decorat per expressar la categoria social de la família que hi vivia.

Imatge de l'*impluvium* de la casa dels dofins.

*** L'*impluvium*: Era una estany que a sota tenia una cisterna per poder recollir l'aigua de la pluja.**

*** *Compluvium*: Un espai de forma quadrangular obert al sostre de l'atri.**

Imatges de l'atri de la casa dels dofins.

8.4.2 Un lloc per resar

En un cantó de l'atri era molt normal que hi hagués un lloc destinat a l'oració, el *lararium*, on hi havia un altar en forma de templet o col·locat en un nínxol on, cada matí, els membres de la família veneraven els déus domèstics, fent-los ofrenes i cremant encens.

En els altars de les *domus*, els *Lares**, que compartien espai amb d'altres,

*** *Lares*: Déus de la llar.**

com els *Penates*, protectors del rebost; *Vesta*, que vetllava pel foc de la llar; el geni protector de la família; la imatge de l'emperador i diverses divinitats que podien variar segons la tradició familiar o la professió del cap de la casa.

Imatge de la recreació d'un altar situat a l'atri de la *domus*.

8.4.3 El *triclinium*

El *triclinium* era la sala destinada a menjar. Solia obrir a l'atri i, en aquest cas, també es comunicava amb un dormitori de la casa. El nom *triclinium* prové de la paraula grega *Kliné*, que vol dir llit, i del fet que habitualment n'hi hagués tres, que servien perquè els comensals es reclinessin, ja que els romans menjaven en posició ajaguda.

Aquest menjador tenia les parets pintades de color vermell i un paviment d'*opus sectile*, fet de plaques de marbre de diversos colors i tallades en formes diferents, de manera que encaixaven a la perfecció les unes amb les altres. S'han obtingut alguns fragments originals, encara que la resta són reproduccions.

Imatge on es poden observar les restes originals dels marbres sobre un vitrall i, on també es podem observar les reproduccions que s'han fet a partir de les empremtes que s'han conservat.

8.4.4 El *cubiculum*

El *cubiculum* era el dormitori de la *domus* i normalment, tenia diferenciada la zona destinada al llit, mitjançant una base elevada o un canvi en el tipus de paviment. En molts casos, també hi havia dormitoris al pis de dalt. Les estances de la casa s'escalfaven amb una braser de bronze, i s'il·luminaven amb llànties.

Imatge del *cubiculum* on es pot observar perfectament la base elevada que portava a la zona destinada al llit. També es pot veure una còpia d'un braser de l'època.

8.4.5 El pati

A la part posterior de la casa dels dofins hi havia un pati on probablement se situava la cuina de la *domus* i on també s'ha trobat una zona destinada a l'elaboració del vi. Aquesta *domus* obria al *cardo maximus*. Gràcies a algunes restes que s'han trobat, se sap que el terra del pati estava fet d'un paviment d'*opus spicatum*, fet de peces de ceràmica col·locades en forma d'espiga.

Al pati hi havia una zona destinada a l'elaboració del vi, formada per tres dipòsits d'una capacitat aproximada als 6.000 litres i on es posava el vi que s'anava elaborant. Aquest dipòsits estaven pavimentats amb *opus signinum*. Aquests dipòsits estaven situats en pendents i estaven comunicats entre si per una canonades. Sota del paviment es van trobar l'empremta d'una premsa, un petit forn i un tota de 24 àmfores col·locades en fileres i de cap per avall.

El propietari d'aquesta casa probablement es va enriquir amb el comerç i l'elaboració del vi, que després era ficat en unes àmfores i el transportaven al vaixells, on feien arribar el vi a la Gàl·lia i el *limes* (frontera) germànic.

Imatge on es poden observar els tres dipòsits destinats a l'elaboració del vi.

Còpies que exemplaritzen el model d'àmfores en les que es transportava el vi.

8.4.6 L'ala

L'ala era una habitació que es comunicava directament amb el *cubiculum*. També donava a l'atri a través d'una gran obertura sense porta amb un *opus tessellatum* o mosaic que el llindar. Aquesta habitació podia tenir varis usos, però generalment era la sala d'estar on la senyora de la *domus* rebia les visites.

Imatge del que podria ser una reconstrucció de l'ala de la *domus*. La majoria dels objectes que apareixen a la foto no són originals.

8.4.7 El *tablinum*

El *tablinum* era una de les habitacions principals de la casa i una de les més guarnimenteres i decorades. Estava alineada formant un eix respecte a la porta d'entrada a la casa i donava a l'atri amb una gran obertura sense porta que es tancava amb una cortina o una gelosia.

Aquesta habitació solia utilitzar-se per guardar les caixes de cabdals i també per conservar els lligalls, arxius i documents de la família, però sobretot, servia perquè el *patronus** atengués als seus clients que, de bon matí, començaven a fer cua davant de l'edifici per veure'l i fer-hi negocis o demanar-li ajuda financera i consell.

Imatge del *tablinum* de la casa del dofins a Baetulo. Es pot veure com el paviment del terra està molt decorat, però també s'observa com hi ha parts dels paviments que estan una mica aixecades.

8.4.8 Les habitacions d'estiu

Aquesta part de la casa, com el seu nom indica, solia utilitzar-se més a l'estiu, ja que la proximitat de les habitacions al jardí, proporcionava a aquests espais un ambient de frescor i placidesa. Aquesta habitació que, a través d'una porta, donava directament al jardí, estava

*** *Patronus*: Amo de la casa.**

ambientada amb una activitat habitual de la dona en l'època romana: teixir i filar.

Imatge d'una recreació del que podria ser una habitació d'estiu en l'època romana, amb tots els instruments necessaris per a teixir i filar.

8.4.9 El peristil

El peristil de la casa dels dofins era un porxo columnat. Emmarcava una zona enjardinada amb arbres, plantes i flors, i també l'estant que, en aquestes cases, era de forma allargada.

Al porxo obrien quatre habitacions, tres amb portes i una sense, anomenada oecus, que era el menjador d'estiu i tenia una gran obertura al jardí.

Imatge del peristil de la casa dels dofins. La part que es pot veure és una part molt petita del peristil.

8.4.10 L'oecus

En aquesta sala feien els àpats en els quals els romans menjaven ajaguts, recolzant-se en el braç esquerre, mentre agafaven els aliments amb la mà dreta, ja que el menjar se servia trossejat i generalment no feien us dels coberts.

Tant l'amplitud que tenia aquesta estança com les pintures de les parets i la privilegiada situació que tenien, de cara al sol i amb la proximitat dels arbres i l'aigua de l'estany del jardí, donaven una idea de refinament i de comoditat que els romans benestants podien assolir.

Imatge del que seria una recreació de l'oecus d'una casa romana benestant o *domus* romana.

També cal fer al·lusió al *convivium* o banquet que era, més enllà d'un bon menjar, un acte social i de convivència. Era un sopar d'amics, moderat i de caràcter intel·lectual, que comportava tot un ritual, des de la forma d'entrar, junts i amb el peu dret, fins a l'ordre de servir els plats, i que precisava d'esclaus especialitzats. Després, a l'hora de la tertúlia,

les dones abandonaven la sala: era el moment de llegir, fer discursos, parlar de política, de literatura o fins i tot de negocis, abans del comiat.

Amb el temps, aquests sopars van acabar convertint-se en grans festes, de vegades orgiàstiques, en les quals es bevia i es menjava desenfrenadament i on els amfitrions feien mostra de la seva riquesa amb la presentació de menús exòtics i opulents, en els que dominaven el luxe i la sofisticació.

8.5 Troballa del conducte d'aigües.

Des de els seus inicis, la ciutat romana de *Baetulo* va estar dotada d'infraestructures que garantien el proveïment d'aigua i va disposar també d'un sistema de d'evacuació mitjançant col·lectors.

Els subministrament de l'aigua a la ciutat es podia fer de diverses maneres. Així, en l'àmbit domèstic, s'utilitzava tant l'aigua subterrània, que s'aconseguia amb les excavació de pous, com l'aigua de la pluja, que es guardava emmagatzemada en unes cisternes. També es podia obtenir aigua de rius, rierols o mines des d'on es canalitzava per distribuir-la. Aquest tipus de proveïment, molt més complex i evidentment amb un cost important, era el que utilitzava el poder municipal per tal de subministrar l'aigua a la ciutat. Per norma general, aquesta aigua es feia arribar al seu destí – fonts, termes i altres serveis públics, però també cases particulars – des d'una construcció dedicada específicament a aquest ús, anomenada *castellum aquae*.

8.5.1 El conducte d'aigües.

El conducte d'aigües de la ciutat romana de *Baetulo* és un exemple de construcció pública, promoguda des de l'administració. El conducte quedava situat a l'angle nord-est de la ciutat i era, molt probablement, la part soterrada d'un aqüeducte que portava l'aigua des de la zona de la serralada de Marina fins a la plana, on hi havia la ciutat de

Baetulo. Quan arribava a l'àrea urbana, l'aigua es distribuïa a les fonts públiques i a les termes i també a les cases privades o domus, a través de diversos ramals i mitjançant conduccions de plom.

També es creu que el conducte feia arribar l'aigua a la gran cisterna que hi havia al carrer Fluvià i que actualment encara es conserva, coneguda com la presó o pou de Sant Anastasi, on segurament es guardava l'aigua de reserva per al moments en els que hi hagués manca d'aigua.

8.5.2 Característiques constructives

Aquest és l'únic conducte d'aigües romà que es pot visitar a Catalunya. Va ser construït en l'època de Tiberi (14- 37 aC) i es va estar utilitzant fins a finals del segle I dC. Se'n coneix un tram de 92 metres, 40 metres dels quals es troben en perfecte estat de conservació.

El conducte estava construït amb pedres de grandària mitjana, unides entre si amb morter de calç i sorra. El terra estava pavimentat amb un sòl d'*opus signinum*, fet de calç, sorra i ceràmica. La coberta era de volta de canó, i a la part central hi havia un registre per poder accedir-hi des de la superfície a fer la neteja i el manteniment. En el tram visitable es conserven també tres conductes menors, fets de pedra amb *fons de tegula* o teula plana: una al cantó de llevant i dos més al de ponent, situats a diferents alçades.

Aquest conducte és un bon exemple de l'enginyeria dels romans, que engloba a la perfecció el sentit pràctic que va caracteritzar als romans i el grau de complexitat que va assolir la seva civilització.

Imatge de la part visitable del conducte d'aigües de l'antiga ciutat romana de *Baetulo*.

9. Troballes relacionades amb els diferents oficis i objectes d'oci de l'època .

9.1 Les teulades

El sistema d'execució de les taulades a una o dues vessants era, en època romana, molt similar a l'actual. Es combinaven *tegulae* o teules planes amb *imbrices* o teules corbes, que es fabricaven a les terrisseries locals. Per tal de dissimular l'extrem de les teules, a les cornises, se solien col·locar antefixes, motius ornamentals fets de terracotta, que sovint representen cares femenines. En alguns casos destaquen pel seu detall i realisme i, en definitiva, per estar executades amb una notable qualitat que les dota d'un cert valor artístic. En el cas de Badalona, cal destacar

l'important conjunt d'antefixes aparegut en les excavacions arqueològiques de la zona de metro de Pompeu Fabra i que pertanyien a la casa d'algun personatge destacat.

Tegulae i imbrices trobades a
les excavacions arqueològiques
de la ciutat de Baetulo (Badalona)

Troballes d'antefixes a la ciutat
de Baetulo (Badalona)

9.2 La construcció

Les restes que s'han trobat eren edificis de planta i pis, fets de pedra, fusta i tovot. En època dels romans, les construccions eren, com ara, el fruit del treball en equip de professionals d'oficis ben diferents, que planificaven els edificis, els aixecaven i en feien els acabats: el mestre d'obres, el paleta, el picapedrer, el fuster, el ferrer, el pintor o el mosaïcista.

Els romans van introduir moltes innovacions en els sistemes constructius heretats del grecs, cosa que els va permetre fer grans obres d'arquitectura i enginyeria. Amb el domini de l'arc, de la volta i del treball de la pedra es van construir aqüeductes o grans edificis públics, i amb la utilització del maó i del morter de calç, van aconseguir construccions molt funcionals. Fabricaven maons de diverses mides estandarditzades, que es mesuraven en peus (*pedalis*, *sesquipedalis*, *bipedalis* i *bassalis*) i també era freqüent l'ús de columnes que solien revestir de marbre. Un altre aspecte molts pràctic era l'ús de les

canonades de ceràmica o de plom, un material menys utilitzat ja que era més car i poc recomanable per a la salut perquè deixava impureses, tal com ja advertia Vitruvi, arquitecte i enginyer del segle I aC, autor d'un famós tractat d'arquitectura.

Retrat de Gaius, constructor (còpia) / Museu Rolin Ivi, França.

Imatge on es pot observar algunes de les restes de la construcció trobades durant el procés arqueològic de la ciutat : un maó d'una mida bastant gran i alguns trossos de columnes.

9.3 Els pigments

Els colors per pintar s'obtenien generalment a partir de pigments procedents de minerals que calia triturar sobre una pedra de pòfir a qualsevol pedra dura i no porosa. Si els pigments eren molt durs, es picaven en un morter de bronze. La majoria es molien amb l'ajut d'aigua i es deixaven assecar. Els pigments identificats en les pintures murals de *Baetulo* son: la goethita per al groc, l'hematia per al vermell fosc, el cinabri per al vermell clar, la glauconita per als verds i el carbó (restes de fustes cremades, per exemple) per al negre. Els tons blaus es feien amb blau d' Egipte, un preparat químic utilitzat per primera vegada pels egipcis, que substituïa el lapislàtzuli, que era excessivament car. També s'aplicava triturat de marbre o de pedres calcàries per fer la preparació blanca sotal es superfícies pictòriques.

Imatge del tipus de pigments que es feien servir a la ciutat de *Baetulo*.

Imatge de restes trobades en el quals es pot veure perfectament l'ús que feien del pigments.

9.4 Tècniques pictòriques

En època romana s'utilitzava tant la pintura de cavallet sobre fusta, lli, metall o marbre, que es feia al taller, com la mural, que es realitzava in situ. La pintura de cavallet s'utilitzava sobretot per a representacions figuratives que després s'integraven a les pintures murals. Aquestes darreres són les que més s'han conservat i, en el cas de *Baetulo*, les úniques que han arribat als nostres dies. L'anàlisi i estudi d'aquestes pintures ha permès determinar que la majoria s'havien fet en sec, tot i que n'hi havia algunes realitzades al fresc, que formen un tot amb el mur perquè la pintura s'hi aplica quan la capa de morter encara no s'ha assecat. També s'ha descobert que al segle II dC, a la ciutat funcionaven simultàniament quatre tallers diferents, dos d'ells molt destacats: un per la seva qualitat i l'altre pel seu caràcter innovador.

Imatge de restes de pintures al cavallet després integrades a les pintures murals.

9.5 Pintures i aplacats

Tant els edificis públics com alguns habitatges i establiments privats tenien pintures murals i acabats refinats o fins i tot luxosos, que portaven a terme tallers especialitzats. En el cas de les pintures de *Baetulo*, quan se n'ha pogut documentar la procedència, s'ha observat que pertanyien a casa benestants, a botigues i a algunes grans vil·les de

l'entorn. S'ha conservat també diversos fragments de revestiments i aplacats, alguns de marbres molt costosos, importats de països exòtics, i en altres casos amb decoracions d'excel·lent factura que, per les seves característiques, es poden atribuir majoritàriament a edificis públics d'una certa importància i dimensió, com és el cas de les termes, que en època d'August (27 aC – 14 dC) van ser reformades i les van decorar amb revestiments de marbre.

Troballa de pintures murals i de aplacats luxosos que decoraven les cases de les famílies benestants de la ciutat romana de *Baetulo*.

9.6 Els ferrers

A l'antiga Roma hi havia una gran varietat d'ocupacions relacionades amb la metal·lúrgia, com la ferreria, la caldereria, etc. Els romans dominaven les tècniques de la foneria, la forja i el cisellat de metalls. Veiem la seva perícia en una gran quantitat d'objectes: ganivets, espases, estris de cuina, aplics per a mobles, petites figures, bijuteria...; on els elements relacionats amb l'arquitectura, com les pollegueres de les portes, les canonades de plom o les claus i els panys.

Ferrer. Baix relleu(còpia)/ Aquileia, Itàlia.

Mostra d'algunes de les peces relacionades amb la ferreria, trobades a les excavacions de la ciutat.

9.7 Pintures i paviments

Les pintures romanes van variar al llarg del temps i van explorar múltiples possibilitats estètiques, que van des de la distribució homogènia de colors en superfícies força grans, fins a l'ús, tant de formes geomètriques com de figures, ja siguin objectes, plantes o animals, per crear sanefes i altres composicions rítmiques d'efecte decoratiu. També feien representacions de caràcter il·lusionista, encara que ha *Baetulo* no se n'ha conservat cap d'aquest estil. Un altre element important en la decoració era el paviment. Entre els més refinats i vistosos, destaquen l'anomenat *opus sectile*, que combina plaques de marbre de diferents

mides, formes i colors, així com l'*opus tessellatum*, mosaic realitzat amb petites tesselles o daus de marbre de colors o, en molts casos, simplement blanques i negres.

Mostra d'un *opus tessellatum* trobat , realitzat amb petites tesselles de marbre blanques i negres.

Restes d'un *opus sectile*, que combina plaques de marbre de diferents mides, formes i colors.

9.8 L'alimentació

El primer menjar per als romans i bàsic per a la població humil era l'anomenat *puls* o *pulmentum*, que estava fet a base de farina de blat, d'ordi i d'altres cereals, bullida amb aigua, com una espècie de "farinetes". Amb la farina feien també el pa, i el més habitual era de forma rodona, marcat amb quatre parts per facilitar el ser repartiment en quatre trossos.

Recreació d'una botiga on es feien aliments, per exemple el pa.

9.9 La terrisseria

Els terrissaires fabricaven en el torn els recipients ceràmics més habituals, com plats, olles, gerres, cassoles, àmfores i dolia (grans tines per conservar aliments), que després coïen en grans forns de llenya. També tenien a la venda vaixelles de luxe procedents d'altres zones de l'Imperi, com Roma o la Gàl·lia , que arribaven a *Baetulo* en vaixelles.

Mostra d'algunes de les restes que feien el terrissaires . A la imatge es poden veure restes de gerres i de plats.

9.10 La carnisseria

Els romans coneixien i degustaven tota mena de classes de carns: porc, vaca, xai, vedella, senglar, cérvol, conill, llebre i també tota classe d'aviram, sobretot gallines i ànecs, i aus diverses. La carn fresca la menjaven rostida, fregida o bullida i sabien salar i curar molt bé les carns per a la seva conservació.

Botiga d'aviram. Relleu (còpia) / Museu de Torlònia, Roma.

Imatge on s'intenta fer una recreació d'una carnisseria, amb aquesta espècie de eina amb la que tallaven la carn dels animals.

9.11 Taller d'Os.

Durant les excavacions es va trobar un abocament important de restes d'ossos d'animals, que testimoniaven l'existència d'un taller d'os. La majoria d'aquest ossos eren de bous i de porcs, que havien estat treballats i estaven en diferents fases d'elaboració. L'*eborarius* era l'artesà que, en època romana, s'ocupava de fer els objectes d'os i, més excepcionalment, d'ivori. L'os, en aquella època, era un material barat i molt pràctic per fer tot tipus d'estris: elements ornamentals i aplics per al mobiliari, fitxes, botons, agulles de cosir i per al cabell, mànecs, caixetes, etc.

Recreació del taller d'os amb les restes trobades.

9.12 Els jocs al carrer

El carrer era un espai sovint utilitzat pels infants que, generalment, passaven el dia a càrrec de la mare, ja que no hi havia escoles i només les famílies més benestants es podien permetre educadors per als seus fills. Els nens i les nenes no jugaven als mateixos jocs que, a més, també variaven segons l'edat. Molts d'aquests entreteniments han perdurat fins al dia d'avui: baldufes, io- ios , nines, fireta, pilota, curses de cercles o jocs de punteria i habilitat.

Troballes i recreació d'alguns dels jocs dels infants de l'època.

10. Troballes d'objectes destacats de la ciutat de *Baetulo*

10.1 Pollegueres de la porta d'entrada a la ciutat

Pollegueres de bronze que pertanyen a una de les portes de la muralla de la ciutat i que van ser trobades in situ, a les excavacions realitzades al Clos de la Torre als anys 1930. Es tracta de l'entrada del costat sud-est de la ciutat, que es feia per la *Via Augusta* a través d'unes grans portes que giraven sobre aquestes peces.

10.2 Venus de Badalona(Segle I dC)

Escultura de marbre que representa Afrodita*, trobada l'any 1930 a les excavacions del Clos de la Torre. És una figura feta possiblement en un taller itàlic especialitzat en aquest tipus de peces, inspirades en la Venus de Cirene.

10.3 El vas de les naus

Vas de ceràmica ibèrica amb decoració incisa, trobat en una de les cases més grans del poblat ibèric del turó d'en Boscà. S'hi veuen dos vaixells grecs, un arribant i l'altre allunyant-se de la costa. L'aigua està representada amb línies trencades i las fons es dibuixa la línia de la costa, amb la imatge esquemàtica de les muntanyes. Aquesta decoració constitueix la primera escena marítima proporcionada per l'arqueologia catalana.

*** Afrodita : Deessa de la bellesa, de l'amor i la fertilitat.**

10.4 Cap de vella

Retrat femení de marbre que representa una dona vella. Per les característiques de la cara, els pòmuls pronunciats, el front prominent i arrugat i la concavitat de les temples, aquest bust podria haver estat fet en època de l'emperador August, seguint models anteriors d'època republicana.

10.5 *Tabula hospitalis*

Les *tabulae* eren documents jurídics que testimoniaven en pacte entre un individu reconegut com a protector, i una comunitat que l'acceptava com a patró i li retia homenatge. La de Badalona recull el pacte entre els badalonins i Quint Licini Silvà Granià, personatge de la família Licínia de Tarraco, que probablement tenia interessos econòmics

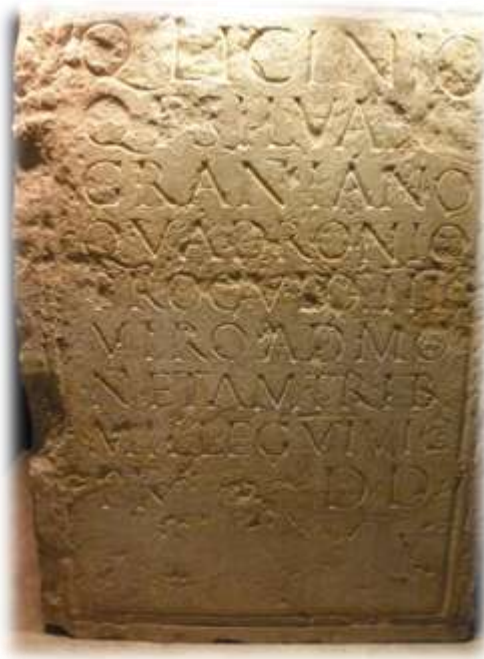
a *Baetulo* i va arribar a ser cònsol l'any 106 dC. Aquesta tabula es va trobar l'any 1930 a les excavacions del Clos de la Torre, en un lloc on també es va descobrir l'estany o piscina que probablement formava part de la casa d'aquest personatge.

10.6 Pedestal honorífic

És un pedestal amb una inscripció honorífica dedicada a Quint Licini Silvà Granià Quadroni Pròcul, fill de Quint Licini que apareix a la *tabula hospitalis*. Tant en la *tabula* com en aquesta inscripció, lloen als dos personatges de la *família Licínia*, confirmant així, la categoria social i política que va arribar a tenir aquest nucli familiar a la ciutat de *Baetulo*.

La inscripció del pedestal honorífic diu el següent : " A Quint Licini Silvà Granià Quadroni Pròcul, fill de Quint, triumvir monetar, tribú militar de la Legió VI Vencedora , Pietós, Fidel. Per decret dels Decurions ".

10.7 Cap d'Agripina

Escultura tallada en marbre blanc que representa el cap d'una dona madura que s'ha identificat amb Agripina la Gran, mare de l'emperador Calígula, en una representació pòstuma que vol immortalitzar-la en el moment de màxima popularitat i esplendor de la seva vida. Es devia esculpir en època de Calígula o en els primers temps del regnat de Claudi.

10.8 Morter de ceràmica i mà de morter de marbre

El hàbits culinaris dels romans estaven basats en un ús molt abundant d'herbes i espècies que utilitzaven, sobretot, en l'elaboració de salses a les quals aportaven gust i color. No hi havia cap recepta que no portés algun tipus d'herba per potenciar la diferència de sabors. Per això, va ser molt útil l'ús del morter de ceràmica i la mà de morter de marbre.

10.9 L'*oscillum*

Els *oscilla* eren un dels elements ornamentals més habituals en els jardins romans. Eren plaques votives de marbre en forma de pelta, que normalment estaven decorades amb màscares teatrals i amb motius relacionats amb Bacus. Aquets temes tenien el seu origen en el gust dels romans pel teatre i per la diversió, i en l'estreta relació de la vida lúdica amb Dionisos. Els *oscilla* se solien penjar dels intercolumnis (espais que queden buits entre una columna i una altra) del peristil que emmarcava el jardí, de manera que oscil·lessin amb el vent.

A Baetulo es va trobar un *oscillum* que té les dues cares decorades en relleu: en una hi ha representada una màscara teatral i una torxa encesa, i a l'altra hi ha representats dos dofins amb les cues enroscades en un pal de timó vertical.

En aquesta imatge es veu la cara on hi ha els dos dofins representats amb les dues cues enroccades en un pal de timó vertical.

10.10 L'ara

A vegades, en algun racó del jardí o del peristil, hi havia un petit temple dedicat als déus Lares, les divinitats protectores de la família o de la casa. El propietari i els seus familiars hi feien ofrenes en petits altars o ares per demanar la protecció d'aquestes divinitats.

A *Baetulo*, es va trobar una petita ara o altar de pedra.

11. Restes no visitables

També hi ha una part de les troballes realitzades pel Museu que no son visitables, les tenen controlades i ben cuidades, però no estant a disposició del ciutadans. Tot i això, hi ha imatges i documentació d'aquestes troballes. La majoria d'elles son edificis públics que també formaven part de la ciutat de *Baetulo*, tot i que també hi ha algun objecte important a destacar.

11.1 La muralla de la ciutat

La ciutat de *Baetulo* estava envoltada per muralles que limitaven una superfície d'unes 11ha. Se sap que la muralla tenia torres de defensa, ja que es van trobar restes en dues excavacions . Dues eren semicirculars i estaven situades a l'anomenat Hort de les Monges, on es va descobrir un tram d'aquesta muralla, que estava feta amb grans blocs de pedra. L'altre tram de la muralla es va trobar en les excavacions del Clos de la Torre i conservava una torre de defensa quadrada que protegia una de les portes d'entrada a la ciutat.

Vista general de les excavacions dels anys trenta, on es veu la muralla de la ciutat i una torre quadrada de defensa, on actualment hi ha la plaça de l'Assemblea de Catalunya.

Tram de la muralla de la ciutat de *Baetulo* amb una de les torres de defensa semicirculars, trobada a l'Hort de les Monges, en el pati de l'actual escola dels Maristes.

11.2 La descoberta d'altres termes a *Baetulo*.

A més de les termes museïtzades, a *Baetulo* es coneixen unes altres termes que s'han interpretat també com a públiques, de les quals es conservava part de la sala calenta i del forn. Es van trobar a l'Hort de les Monges, a l'actual pati de l'escola dels Maristes.

Restes de les altres termes públiques de *Baetulo*.

11.3 El teatre

El teatre era un dels llocs públics que la població romana freqüentava amb més continuïtat. Estava oberta a gent de totes les condicions, fins i tot als esclaus, i era gratuït, ja que els edils de la ciutat pagaven l'espectacle. La ubicació del públic en un espai concret de les grades estava clarament organitzada segons les classes socials i era un reflex del lloc que cadascú ocupava en la societat: a les tribunes laterals s'hi col·locaven els personatges notables i a la part alta se situava el poble senzill. És molt clara, doncs, la importància política del teatre en una societat romana.

El teatre de *Baetulo* es va descobrir l'any 2000 en les excavacions realitzades al carrer de les Eres. Tenia una capacitat per a uns 1500 espectadors i per la seva ubicació a la part alta de la ciutat, prop del fòrum, devia ser visible des de la *Via Augusta* i des del mar, causant un fort impacte visual. La descoberta del teatre de *Baetulo* ha estat una de les troballes arqueològiques més importants per a la ciutat, ja que és el segon teatre romà localitzat a Catalunya després del de Tarragona, fet que li dona una rellevància especial.

Recreació del teatre de *Baetulo*.

Planta del teatre amb les restes conservades (en vermell més fort), on es poden apreciar el mur semicircular i les fonamentacions radials.

Murs radials de gran potència que formaven part de la fonamentació del teatre, i detall de la paret semicircular que devia sustentar la graderia, de la qual es conserven més de 3'50 metres d'alçada.

11. 4 El temple

El temple era un dels edificis principals d'una ciutat romana. Estava situat en un lloc preeminent del *fòrum*, i tenia a l'interior la imatge del déu o deessa a qui estava dedicat. Era visitat pels romans, que hi portaven ofrenes per tal de demanar els favors que necessitaven. Del

temple romà de *Baetulo* només es conserven unes restes sota de l'altar del Santíssim de l'actual església de Santa Maria, aparegudes l'any 1977. Es tracta de les bases de les pilastres i de dos murs fent cantonada que estaven construïts amb grans pedres regulars i molt ben tallades. Malgrat l'escassetat d'aquestes restes, tant per les seves característiques constructives, com per la situació en què es troben, en una zona identificada amb el *fòrum* de la ciutat, com per la pervivència del culte en aquest lloc, s'ha interpretat que corresponien a una part del pòdium del temple romà.

Detall del pòdium del temple romà de *Baetulo*. És l'única troballa que testimonia l'existència d'aquest edifici de la ciutat. Església de Santa Maria.

11. 5 Les *domus* de *Baetulo*

A *Baetulo* s'han documentat diverses cases del tipus *domus*, que per la riquesa de les seves restes indiquen la pertinença a persones adinerades. Es tracta de cases grans que possiblement tenien un o dos pisos que no s'han conservat. En tots els casos les *domus* trobades a *Baetulo* tenen habitacions àmplies, quasi sempre pavimentades amb mosaics i amb pintures a les parets, i la majoria estan situades per sobre del *fòrum*.

Les dues cases romanes del carrer Lladó estan situades a banda i banda d'un dels carrers més importants a *Baetulo*, el *cardo maximus*. *Tenen característiques molt semblants i tot fa pensar que les dues cases van ser construïdes a finals del segle I aC.

Vista de dues habitacions de la Casa de l'Heura, el *cubiculum* i el *triclinium*, pavimentats amb mosaics. Segle I dC. Carrer de Lladó.

* La *domus* que està situada a l'oest s'anomena casa dels Dofins (és visitable) i la que està a l'est, Casa de l'Heura (no és visitable)- S'anomenen així pels mosaics que decoren dues de les habitacions principals.

Recreació de la Casa dels Dofins (pàgina anterior) i de la Casa de l'Heura (a dalt), trobades al carrer de Lladó, que estan situades a banda i banda d'un dels carrers principals de la ciutat, el *cardo maximus*.

11. 6 Fragment de la *Via Augusta*

Una de les troballes més importants és un petit fragment de la *Via Augusta* que es va trobar en el seu pas per Can Peixau. En la zona descoberta, la via tenia 5m d'amplada i se'n varen recuperar tres trams amb una llargada total de quasi 100m.

Fragment de la *Via Augusta* en el seu cas per can Peixau.

11.7 Pedra de límit del territori de *Baetulo*.

La pedra va ser trobada a Montornès del Vallès. Era de l'època de l'emperador August. No se sap exactament fins on arribava el territori de la ciutat de *Baetulo*, però es poden identificar alguns límits, com per exemple el límit nord, que es coneix gràcies a la troballa d'un *terminus augustalis* o pedra de terme, a Montornès del Vallès, en el qual hi surt "nensium", que probablement es refereix al nom *baetulonensium* i per tant indica el final del territori de *Baetulo* estaria limitat per la riera de Teià, i al sud per riu Besòs.

Pedra de límit del territori de *Baetulo*.

12. Entrevista a Esther Gurri Costa.

L'Esther Gurri Costa és una arqueòloga, que actualment treballa al Museu de Badalona i s'encarrega de controlar la conservació de les restes arqueològiques que hi ha al museu. És llicenciada en Geografia i Història i es va especialitzar en Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Quan estava estudiant la carrera, va estar fent pràctiques al Museu de

Badalona i va col·laborar fent tot una sèrie d'excavacions. A l'acabar la carrera, va marxar cap a altres indrets de Catalunya col·laborant en grups d'excavacions arqueològiques i al cap d'uns quants anys, va tornar a Badalona i va ser llavors quan va començar a treballar al museu, ja no com a arqueòloga, sinó que ara s'encarrega de revisar que totes les restes arqueològiques estiguin en bones condicions, per poder ser exposades.

Aprofundint una mica més, durant l'entrevista em va estar explicant perquè va decidir treballar l'arqueologia i dedicar-se a estudiar el món antic. El que em va dir va ser que des de ben petita, amb els seus pares ja visitava molts museus d'història antiga i a ella això li agradava molt. A mida que va anar creixent, aquesta ganes van anar augmentant i quan va arribar el moment de fer la carrera, no va dubtar ni un moment en escollir el que finalment va estudiar. El que més li agrada a ella és el món clàssic, des dels ibers fins a l'època medieval.

El que més li agrada és donar a conèixer la seva feina, també li agrada molt la recerca. La seva feina li agrada molt.

Actualment les excavacions es fan a càrrecs de diferents empreses i l'Ester coneix a molts dels arqueòlegs que han treballat i que actualment treballen en les excavacions. Té amb ells una relació constant.

12 .1 L'història del Museu de Badalona i el procés arqueològic de la ciutat de *Baetulo*.

El que me va estar explicant l'Esther és que, la ciutat romana de *Baetulo* va ser descoberta els anys 30, des dels anys 30 hi va haver gent que va estar excavant i estudiant la ciutat romana de *Baetulo*, era gent sense cap mena d'estudis la majoria d'ells , però no va ser ja fins els anys 40, després de la guerra civil espanyola, quan es va començar a treballar-hi més a fons. Joaquim Font i Cussó va ser el gran impulsor de les excavacions abans de la guerra civil espanyola i després de la guerra

va continuar amb tot, l' historiador i arqueòleg badaloní Josep Maria Cuyàs i Tolosa, que va acabar sent director del Museu de Badalona. Als anys 40, es van descobrir les termes i això va fer que la ciutat decidís que per protegir aquestes termes, s'hi faria el museu. Llavors l'any 1955, es va posar la primera pedra i es va acabar l'any 1966. El museu es va anar edificant en diverses fases. En un primer moment, a més de ser un museu, va ser també un centre cultural/cívic. Això va durar fins a principis dels anys 80, quan s'hi van fer una sèrie de remodelacions a dins del museu, llavors a partir dels anys 80, el museu es professionalitza i llavors ja sí que hi van començar a treballar professionals que havien estat estudiant una carrera i per tant, es comença a investigar d'una manera diferent i més professional. Es van fer una sèrie de treballs d'investigació i de recerca, que sí que s'havien estat fet fins aleshores, però a un altre nivell. I a partir de llavors, el museu ja va començar a portar l'organització que porta avui en dia.

Per poder fer un procés arqueològic, s'ha de saber que hi ha dues maneres diferents d'excavar:

- Les excavacions programades, que són excavacions portades a terme per les universitats, museus o conjuntament. Hi ha projectes d'investigació i generalment cada estiu s'excava un jaciment arqueològic.

Però la ciutat romana de *Baetulo* va ser declarada Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), això significa que aquestes restes estan protegides i per tant, qualsevol moviment de terra que es faci en aquests jaciments, ha d'estar prèviament controlats per un arqueòleg, perquè hi ha una llei que protegeix el subsòl de la ciutat.

Les excavacions de la ciutat de *Baetulo* no podien ser programades, ja que les restes estaven amagades sota una ciutat actual, la de Badalona, llavors quan un privat / promotor volia fer una edificació, el museu gestionava aquesta intervenció en el terreny, el solar, per tal de

que abans de que es construís, poguessin fer una recerca de possibles restes de la ciutat romana de *Baetulo*. Llavors quan arribava la llicència a l'ajuntament, s'informa al museu de la arribada de la llicència i al museu fan un informe, per poder fer tot una sèrie de controls i procediments en el jaciment. Bàsicament hi treballen arqueòlegs i auxiliars d'excavació. L'arqueòleg és el que sap documentar i entendre l'estratigrafia i el que sap interpretar les restes que estan apareixent. Primer es fa l'excavació i després es fa una estudi de tot el que s'ha trobat que s'anomena memòria d'excavació.

Les persones que avui en dia encara segueixen treballant en les restes de la ciutat romana de *Baetulo* són arqueòlegs professionals que venen d'empreses privades.

12. 2 Aportació econòmica de la ciutat romana de *Baetulo* a l'actual Badalona

Sobre l'aportació econòmica de la ciutat romana de *Baetulo* a l'actual ciutat de Badalona, l'Esther només em va saber donar gaires dades, però depenent com s'interpretin, poden ser molt valuoses. Em va dir que tots els partits polítics que han anat passant per l'Ajuntament de Badalona, han tingut sempre molt present les restes de la ciutat romana i han ajudat molt a potenciar la seva imatge, ja que creuen que tenir aquestes restes romanes tan ben conservades a la ciutat de Badalona, enriqueix molt el patrimoni de la ciutat i suposa que molt ciutadans, tant de Badalona, com d'altres llocs, visitin aquestes restes, per tant, això són diners que aquest fons romà està aportant a la ciutat actual.

Una altra dada important, és que l'any 2011, es van rebre un total de 73.026 visites, per tant, això suposa entre 400.000 i 440.000€ aproximadament en una any.

12. 3 Aportació cultural de la ciutat romana de *Baetulo* a l'actual Badalona

En aquest tema, l'aportació cultural que pot donar una ciutat romana a una ciutat actual, l'Esther em va voler donar el seu punt de vista: Ella pensa que totes les restes de la ciutat de *Baetulo* són un referent, ja que molts pobles, principalment de Catalunya, i que també tenen patrimoni romà, han estat demanant ajuda per poder fer recreacions tan apropiades de la vida dels romans com les de la ciutat de *Baetulo*.

Per això, els badalonins estan molt orgullosos del patrimoni romà que tenen a la ciutat.

12. 4 Aportació social de la ciutat romana de *Baetulo* a l'actual Badalona

L'Esther m'explica que sempre s'ha estat intentant, tant per part de l'ajuntament com del Museu, donar a conèixer el poder que té la ciutat romana de *Baetulo*, perquè volen que sigui visitada i reconeguda; i la bona rebuda de visitants que tenen les restes romanes, afirma aquesta dada. A més, al Museu també volen arribar més lluny i des de fa un temps, preparen visites guiades per a gent discapacitada(cecs, sords, muts, minusvàlids, etc). A nivell social intenten donar resposta a tot el que se'ls hi demana.

12. 5 Tipus de visites que es fan al Museu

Al Museu es poden fer visites concertades o individuals. Les visites concertades normalment solen ser escoles, grups de gent gran, instituts i universitats qui demanen aquestes visites. A més, cada primer diumenge de mes es fa una visita guiada per al públic en general, per qui vulgui conèixer les restes. Es fan tallers familiars, també un cop al mes.

12.6 Col·laboració amb les escoles

Una dada important que em va poder facilitar l'Esther és que durant l'any 2011, el número de visitants escolars va ser de 14.300 alumnes i els perfils d'alumnes més comuns són: alumnes de 5è de primària, de 4t d'E.S.O (a l'assignatura de Llatí) alumnes de 1r i 2n de Batxillerat.

A més, les escoles que s'interessen en visitar les restes, no són només escoles de Badalona, sinó que són escoles de tot arreu. L'Esther em va dir que sempre han tingut molt bona rebuda per part de les escoles. Les escoles que més interessen en les restes de la ciutat romana de *Baetulo*, són escoles del Maresme, Baix Llobregat, Vallès i Barcelonès, però això no vol dir que no s'interessin escoles d'altres indrets de Catalunya.

L'Esther em va explicar que aquesta darrera primavera, els va sobtar molt la visita a les restes d'uns alumnes russos.

12.7 La Magna Celebratio i la seva preparació.

L'Esther i jo vam estar bona part de l'entrevista parlant sobre el conegut festival romà de Badalona: *La Magna Celebratio*. La proximitat d'una ciutat romana com la de *Baetulo*, a una ciutat actual com és Badalona, va fer que es reflexionés sobre com es podria fer per revivir la vida romana de l'antiga ciutat a l'actual Badalona. La millor proposta va ser la celebració d'un festival, la *Magna Celebratio*, on es poguessin visitar els diferents espais arqueològics de *Baetulo*, degustar tot un seguit de menús romans als diferents restaurants de la ciutat, recrear oficis i escenes de l'època i divulgar la vida quotidiana del món romà. Això és la *Magna Celebratio*, un festival dedicat a la ciutat romana de *Baetulo*, que apropa a grans i petits a poder conèixer com va ser la societat en època romana de la seva ciutat actual.

És un festival que se celebra el darrer cap de setmana d'abril de cada any, durant tres dies. És una festa que organitza el Museu de Badalona,

però en la que col·labora molta gent que ve d'altres parts de Catalunya, d'Espanya i també de diversos llocs de Europa.

Aquesta festa va començar a celebrar-se l'any 2005. Va començar d'una manera molt minoritària i van intentar que anés creixent i que tingués més públic.

Abans, quan encara no tenien tot aquest festival de la *Magna Celebratio* muntat, cada any, per al Dia Internacional dels Museus, ensenyaven totes les restes que durant qualsevol dia de l'any no es podien visitar. I ho ensenyaven només aquell dia. Encara que no estigués acabat el procés arqueològic en una zona de les restes, es feia una excepció perquè la gent ho pogués veure. Amb l'aparició de la *Magna Celebratio* es pot dir que les restes romanes de la ciutat de *Baetulo*, ja tenen les seves pròpies festes.

L'obertura del festival sempre es fa amb una conferència o dues, sempre relacionades amb la ciutat romana de *Baetulo* i es procura que siguin sobre temes que a la gent els hi faci gràcia i intenten portar també gent amb un cert prestigi sobre el tema del món romà.

Al llarg dels tres dies de festival, davant del museu i a la plaça de J.Font i Cussó, es posen parades que en principi són oficis, reproduint peces de l'època romana i la gent va vestida d'època. Al costat d'algun d'aquests oficis, posen un petit espai on a petita escala, els nenes petits poden recrear varis objectes de l'època romana. També es fan activitats en moviment, per exemple, fan un campament romà i els romans van passejant pel recinte.

Es fan també una sèrie d'actuacions, com per exemple, lluites de gladiadors, el procés de la verema del vi i durant aquests dos últims anys han fet la recreació de la família d'August, l'any 2011 a la plaça de J. Font i Cussó i l'any passat en un teatre de Badalona. També fan jocs de rol. Per tant, la finalitat del festival és treure el museu al carrer.

També es fan les jornades de cuina romana; durant aquests dies, alguns restaurats de la ciutat que es volen afegir a la festa fan uns menús romans, intenten recrear receptes de l'època, i ja des de el primer any que es va dur a terme el festival, va participar una sèrie de gent especialitzada en cuina romana. Tots els plats que es recreen, estan recollits en el llibre de d'Apiscí, un reconegut gourmet romà que va viure entre els segles I i II dC i el darrer any també es van recrear receptes d'altres autors de l'època llatina com Columel·la i Pal·ladi.

Gràcies a la bona acollida que ha anat tenint la *Magna Celebratio* any rere any, ha fet que el festival anés creixent, cada any s'han anat afegint coses noves.

Per preparar aquest festival romà, es comencen a preparar coses ben bé mig any abans, però hi ha coses que necessiten preparar-se amb molt més de temps. Es comencen a fer reunions per parlar de la vestimenta, de les diferents paradetes amb els oficis, de les conferències inaugurals, etc. Al museu hi ha un grup de reconstrucció que s'encarrega de fer els vestits, adequant-se a les característiques dels vestits de l'època. També s'ha d'establir contacte amb la gent que col·labora en el festival i que no són de Badalona. Per tant, no només participa gent de Badalona, sinó que també hi participa molta gent de fora: Tarragona, Cantàbria, País Valencià, Saragossa i fins i tot d'Holanda, de França. En general són gent que treballa el tema de la reconstrucció històrica, gent que coneix i que sap fer aquestes reconstruccions del món romà.

S'ha de parlar amb els patrocinadors, per poder arribar a uns acords mutus y també s'ha de parlar amb l'Ajuntament perquè doni el permís per delimitar el recinte del festival romà i perquè es puguin tallar els carrers que es necessiten per dur a terme el festival i s'ha de demanar control policial per als tres dies de festa. Normalment es comença'n a

però hi ha coses que des de molt abans ja s'han començat a treballar al grup de reconstrucció del museu.

A nivell cultural, a part de les dues festes més importants de Badalona, les festes de Maig i la festa major d'Agost, no hi ha cap més festa que es pugi considerar gran, llavors la *Magna Celebratio* és com una celebració prèvia, que dóna inici a aquestes dues festes.

La festa romana més gran és la de la ciutat de Tarragona (*Tàrraco Viva*), i el que es va intentar era que la *Magna Celebratio* no coincidís amb la celebració de *Tàrraco Viva*, ja que el festival romà de Badalona està considerat com el segon festival romà més gran de Catalunya. També han sortit una sèrie de festival romans a Barcelona, a Empúries, etc. Llavors quan se celebra la *Magna Celebratio*, venen gent a col·laborar que són de la *Tàrraco Viva*, de Barcelona, d'Empúries, i ajuden a fer el festival i després quan toca la següent festa, tots ajuden a la ciutat que li toca fer la recreació. Per tant s'ajuden uns als altres.

12.8 *Baetulo*, catalogada com a Bé Cultural d'Interès Nacional.

La ciutat romana de *Baetulo* va ser declarada Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) per la Generalitat de Catalunya l'any 1995. I l'Esther em va estar explicant que aquesta distinció, atorga un grau de protecció a les restes de *Baetulo*; és un element de força per deixar excavar, una llei que protegeix el subsòl i per llei ningú pot excavar el subsòl. Aquesta distinció va ajudar a poder conèixer i excavar tota la ciutat romana que hi havia a peus de l'actual ciutat de Badalona. I també va servir per potenciar, promocionar i donar a conèixer tot el que s'ha anat descobrint sobre aquesta ciutat. Per això, des de Badalona, creuen que el canvi més important que els va proporcionar aquesta distinció va ser la protecció de les restes.

12. 9 Interès dels mitjans de comunicació per les restes de *Baetulo*.

Normalment, cada novetat que hi sobre la ciutat de *Baetulo* té una nota de premsa. Llavors a partir d'aquí, hi ha diversos mitjans de comunicació que s'interessen per la notícia (sobretot els mitjans de comunicació locals) i li dediquen articles més llargs o reportatges més extensos. De tant en tant, també s'interessen per aquesta ciutat mitjans com TV3, el diari La Vanguardia o el diari El Mundo. El que s'intenta i es vol és fer la màxima difusió que es pugui, tant des de Badalona en general, com del museu en particular.

Des de Badalona, el que es vol intentar és que la seva ciutat romana sigui tan reconeguda com les de Barcelona, Empúries o Tarragona.

12 . 10 Satisfacció per el bon treball realitzat

L'Ester Gurri em va voler explicar que sent una gran satisfacció quan veu que la gent surt molt contenta d'haver vist totes les restes i que s'interessen tant. Li agrada molt veure com les escoles treballen molt la visita i després quan són al museu, sobretot els nens, fan moltes preguntes i s'interessen per saber com vivien els romans. També li agraden molt els grups de gent gran, ja que amb ells es pot parlar d'una manera molt més seriosa i es pot aprofundir molt més en matèria.

13. Conclusions globals sobre el que ha aportat la ciutat romana de *Baetulo* a l'actual ciutat de Badalona.

Després de tants mesos dedicant-me a fer el treball de recerca, de buscar informació sobre la ciutat romana de *Baetulo*, en llibres i webs, de fer nou visites al Museu de Badalona, de concertar l'entrevista amb l'Esther Gurri i de parlar amb molta gent, ha arribat en el dia

d'asseure'm i pensar, pensar des del meu punt de vista i després de tota la informació que he obtingut, el que ha aportat, està aportant avui en dia i aportarà el dia de demà, la ciutat romana de *Baetulo*. És hora de fer balanç.

Em vaig endinsar en l'aventura de fer aquest treball de recerca, perquè el món dels romans sempre m'ha cridat l'atenció, i alhora que em vaig fent gran, veig l'importància que té, conèixer la vida dels que un dia van ser els nostres avantpassats. Vaig decidir fer el treball de recerca sobre la ciutat romana de *Baetulo* perquè, sincerament no n'havia sentit a parlar mai d'ella i tenia interès per conèixer-la. Com que no n'havia sentit a parlar mai d'ella, pensava que seria una ciutat petita i sense gran importància, però ara veig que em vaig equivocar plenament. Vaig fer un prejudici, abans d'endinsar-ne en ella i poder conèixer-la bé.

La principal qüestió que tracto en el meu treball de recerca és la riquesa que poden aportar les restes d'una ciutat romana, en aquest cas las de *Baetulo*, a una ciutat moderna i actual com és Badalona. Directament ja puc respondre que és totalment cert que una ciutat romana aporta molta riquesa, ja sigui culturalment, socialment o econòmicament, a una ciutat actual; i ara exposo els meus arguments i les raons que m'han portat a respondre aquesta qüestió d'una manera tan clara i directa:

Hi ha moltes ciutats ja sigui a Catalunya, Espanya o arreu del món, que no saben res o gairebé res de la història de la seva ciutat, i el que coneixen potser només ho saben gràcies a alguns escrits que els seus avantpassats van deixar. La ciutat de Badalona, té a més d'algunes escrits, unes restes romanes que són l'enveja de moltes altres ciutats i que estan a l'alçada de poder ser comparades amb les restes de la ciutat romana de *Tàrraco*, encara que les comparacions mai hagin estat bones. Perquè la ciutat de Badalona pot estar molt contenta del patrimoni que té a peus de la seva ciutat i, perquè gràcies a aquestes restes romanes conservades en tan bon estat, s'han pogut obtenir

moltes dades sobre la vida que portaven a terme els seus avantpassats romans. Per tant culturalment, Badalona té una gran sort de tenir unes restes romanes així, encara que això també comporti moltes hores de feina al darrera.

Socialment, les restes de *Baetulo* aporten gran quantitat de turisme a la ciutat de Badalona, perquè poc a poc s'han anar fent més conegudes i la gent té més interès per visitar-les, i gràcies a aquest interès que té la gent pel món romà, i en concret per les restes de la ciutat de *Baetulo*, s'han començat a fer activitats en les que tota la família pogués interactuar i conèixer el món romà. Són clars exemples, el festival romà de la *Magna Celebratio*, la ludoteca que es va posar en marxa aquest estiu passat al Museu de Badalona, que permet que els més petits de la casa es converteixin en romans per una bona estona i que adoptin els rols d'alguns dels personatges més significatius de la societat romana o els diferents tallers que es fan cada primer diumenge de mes.

I per últim, des del punt de vista econòmic, cal dir que les restes de la ciutat romana de *Baetulo*, aporten clarament molts diners. Ja que tothom que visiti les restes, que participi en els diferents tallers que hi ha, que porti als seus nens a la ludoteca romana o que facin algunes de les activitats de la *Magna Celebratio*, han d'aportar una quantitat petita de diners per participar-hi, però si es comencen a sumar tots els diners que es guanyen, és evident que surt molt a compte tenir unes restes romanes com les de *Baetulo*, ja que ajuden molt a la ciutat actual. Per tant, la ciutat de Badalona, des d'aquesta perspectiva, també té molta sort de poder guanyar diners gràcies a les restes romanes de la seva ciutat, i és que, a més, la majoria d'aquest diners s'inverteixen per poder fer millores al Museu i per portar a terme més processos arqueològics, relacionats amb la ciutat de *Baetulo*.

Per acabar, i redactant ja les últimes línies, vull dir que crec que aquesta ciutat romana de *Baetulo* és clarament un punt a favor que té la ciutat

de Badalona, els aporta moltes alegries i que fa que la ciutat de Badalona, sigui molt més reconeguda gràcies a elles. Són un factor molt important per a la ciutat de Badalona.

Conclusió:

Ha arribat l'hora de fer balanç del treball de recerca i d'exposar les conclusions a les que he pogut arribar després d'estar tots aquest mesos dedicant-me a ell.

L'objectiu principal del meu treball de recerca era que després d'estar investigant sobre la ciutat romana de *Baetulo*, pogués fer una valoració sobre el que aporta una ciutat romana com la de *Baetulo* a una ciutat actual com és Badalona. La conclusió a la que he arribat és que la ciutat de *Baetulo* aporta a la ciutat de Badalona una riquesa molt gran, tan culturalment, socialment o econòmicament.

Culturalment, perquè gràcies a les restes que s'han anat excavant, a més d'alguns escrits que ja hi havia de l'època, la ciutat de Badalona ha pogut conèixer molts aspectes de la que un dia va ser la Badalona romana. Gràcies a aquestes restes, s'ha pogut conèixer com era la ciutat romana de *Baetulo*, amb les seves domus, les seves termes, el cardo i el decumanus, etc; s'ha pogut saber quins oficis s'hi portaven a terme a la ciutat i també alguns dels objectes que feien servir, les restes han ajudat a saber informació sobre alguns personatges coneguts de l'època que van estar a *Baetulo*, etc.

Socialment, la grandiositat i la bona conservació d'aquestes restes han fet que la gent s'interessés per elles i les visités. Aquest interès per part del públic, va ser el que va portar a la ciutat de Badalona i en especial al Museu de Badalona a preparar festes com la *Magna Celebratio* o activitats com la ludoteca romana o els diferents tallers romans que es fan avui en dia, per tal de poder apropar el món romà a la societat d'avui en dia i poder conèixer-la d'una manera més divertida i familiar.

Econòmicament, les restes romanes de *Baetulo* aporten una quantitat de diners molt elevada. Anualment, totes les activitats que s'hi fan

relacionades amb les restes , proporcionen entre 400.000 i 440.000€, per tant, és molt evident la riquesa que aporten.

Crec que després de tant d'esforç fet en aquest treball he arribat satisfactòriament a l'objectiu principal que m'havia proposat al principi del treball i he pogut treure'n unes bones conclusions.

Des del meu punt de vista, aquest treball ha estat una experiència molt gratificant per a mi, he gaudit molt fent el treball de recerca sobre *Baetulo*, i m'ha permès que alhora que estava fent un treball com és el treball de recerca, estes molt interessada en visitar les restes de la ciutat romana i de conèixer-les a fons.

Aquest treball m'ha permès endinsar-me en un món interessant com és el dels romans i haver de parlar amb gent tant especialitzada en aquestes restes romanes com és l'Esther Gurri, ja que m'ha posat les coses molt fàcils i m'ha aportat molta informació útil.

És un treball que m'ha aportat moltes experiències positives, però també hi ha hagut alguna dificultat. La major dificultat del treball estava en la distància entre Mataró i Badalona. No és una distància gaire gran, però cada vegada que he hagut de fer visites, m'ha suposat haver de fer diversos desplaçaments. Però no és una dificultat amb gaire importància.

L'últim que vull dir és que ha estat tot un plaer fer aquest treball, un treball en el que m'ho he passat molt bé elaborant-lo i espero que es reconegui l'esforç que li he dedicat.

Bibliografia:

- CALPENA, Enric: *Al damunt d'unes termes romanes*
Sàpiens. Núm. 51 . Gener, 2007.

- CUYÀS i TOLOSA, Josep M^a : *Història de Badalona*. Volum I
- . Badalona. 1975.

- CUYÀS i TOLOSA, Josep M^a: *Història de Badalona*. Volum III
- . Badalona. 1977.

- Museu de Badalona
Arxiu històric. Badalona.

- Museu de Badalona: *Baetulo ciutat romana*.
Museubadalona. Badalona. Novembre, 2003.

- Museu de Badalona : *Col·lecció Baetulo quotidiana*.
Museubadalona. Badalona. 2009.

- PLANAS, Mònica; GUILLÉN, Antonio; GURRI, Esther; NAVARRO, Albert :
“ *Baetulo” la Badalona romana*.
Sàpiens. Núm. 76. Febrer, 2009.

· ROTGER, Agnès i MAYNÉ, Joan: *Baetulo torna a la vida*
Sàpiens. Núm.105. Juliol, 2011

· Varis autors: *Diccionari manual de la llengua catalana*.
Diccionaris de l'Enciclopèdia. 2009.

Fonts d'informació:

- Entrevista a l'Esther Gurri, arqueòloga i conservadora de les restes arqueològiques del Museu de Badalona.

- http://badalona.cat/portalWeb/badalona.portal;jsessionid=5nLIT6vG1NvvyBm0JNLJN7sZGSnwl9wGXGY9QwtNrkwcnBrQyrtB!634910220?_nfpb=true&_pageLabel=contingut_estatic&dDocName=AJB022738#wlp_contingut_estatic

- http://badalona.cat/portalWeb/badalona.portal?_nfpb=true&_pageLabel=detall_noticia&dDocName=AJB035021#wlp_detall_noticia

- <http://blocs.gencat.cat/blocs/AppPHP/tribunadarqueologia/2012/04/24/viii-edicio-del-festival-roma-magna-celebratio-a-badalona-del-26-al-29-d%E2%80%99abril/>

- <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/categoria/historia/3-historia-antiga/4-la-peninsula-iberica-a-l%E2%80%99antiguitat/>

- <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2010/07/08/guerres-puniques-i-ocupacio-romana-de-la-peninsula-iberica/>

- <http://blocs.xarxaradio.cat/totsxtots/2011/07/07/baetulo-torna-a-la-vida/>

- <http://blocs.xtec.cat/elfildelesclassiques/2012/05/02/magna-celebratio-2012-schola-et-ludi-romani/>

- http://calaix.gencat.cat/bitstream/handle/10687/8856/qmem3941_web.pdf?sequence=1

- <http://ca.wikipedia.org/wiki/Badalona>

- <http://ca.wikipedia.org/wiki/Baetulo>

- http://ca.wikipedia.org/wiki/Casa_dels_Dofins

- http://ca.wikipedia.org/wiki/Hist%C3%B2ria_de_Badalona

- <http://ca.wikipedia.org/wiki/Laiet%C3%A0nia>

- http://ca.wikipedia.org/wiki/Magna_Celebratio#Magna_Celebratio
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Museu_de_Badalona
- <http://dlc.iec.cat/>
- <http://imma-historiasafa.blogspot.com.es/2010/05/la-romanitzacio-de-la-peninsula-iberica.html>
- http://joansansa.blogspot.com.es/2011_01_01_archive.html
- <http://sortidesambgracia.blogspot.com.es/2012/04/el-jardi-de-quint-licini-i-la-casa-dels.html> ·
- <http://www.arqueoxarxa.cat/Jaciments/CASA-DELS-DOFINS-BADALONA>
- <http://www.arqueoxarxa.cat/Jaciments/CONDUCTE-D-AIGUEES-BADALONA>
- http://www.bcn.cat/museuhistoriaciutat/quarhis/02/02_QUARHIS_07_no-ves_aportacions_produccio_vi_laietania_romana.pdf
- <http://www.culturaclasica.com/>
- <http://www.diccionari.cat/>
- <http://www.dicdidac.cat/>
- http://www.dortokadisseny.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=272&Itemid=76&lang=ca
- <http://www.elpuntavui.cat/serveis/diccionaris.html>
- <http://www.eltotdigital.com/2012/08/31/qui-som-don-venim-com-erem/>
- <http://www.eltotdigital.com/2012/11/29/la-construccio-dun-poble-baetulo-i/>
- <http://www.eraaub.com/ub/index.php/es/trabajos-de-campo/excavaciones-y-prospecciones/22-castella/258-baetulo>
- <http://www.lavanguardia.com/local/2012/06/13/54312072527/privado-cede-solar-badalona-patrimonio.html>

- <http://www.lavanguardia.com/ocio/20120426/54285297491/badalona-magna-celebratio-senado-romano-recreaciones.html>
- <http://www.lavanguardia.com/vida/20051118/51262817306/la-badalona-romana-sale-a-luz.html>
- <http://www.mac.cat/content/search?SubTreeArray%5B%5D=2&SearchText=baetulo>
- <http://www.magnacelebratio.cat/>
- <http://www.museudebadalona.cat/index.php>
- <http://www.museudebadalona.cat/visites-badalona.php>
- <http://www.museudebadalona.cat/info-practica.php>
- <http://www.museudebadalona.cat/el-museu-de-badalona.php>
- <http://www.raco.cat/index.php/Espais/article/viewFile/91382/159223>
- <http://www.sapiens.cat/ca/notices/2011/08/noves-descobertes-a-la-badalona-romana-1333.php>
- <http://www.sapiens.cat/ca/notices/2012/03/premis-de-museologia-de-catalunya-1867.php>
- <http://www.vilaweb.cat/noticia/4006390/20120427/noticia.html>
- <http://www.xarxanoticies.cat/cultura-xarxes/art/article?id=116058>
- <http://www.xarxanoticies.cat/infolocal/noticies/article?id=166728>
- <http://www.xarxanoticies.cat/infolocal/noticies/article?id=164668>
- <http://www.xarxanoticies.cat/infolocal/noticies/article?id=109178>
- <http://www.xarxanoticies.cat/infolocal/noticies/article?id=1043320>
- <http://www.xarxanoticies.cat/infolocal/noticies/article?id=1019184>
- <http://www.xarxanoticies.cat/infolocal/noticies/article?id=360378>

- <http://www.xarxanoticies.cat/turisme/noticies/article?id=102308>
- <http://www.xtec.cat/~msolana/tot/romanit/roman.htm>
- [http://www.xtec.cat/sgfp/llicencies/200203/memories/rtorne/html/badt
erm.pdf](http://www.xtec.cat/sgfp/llicencies/200203/memories/rtorne/html/badt
erm.pdf)
- <http://www.youtube.com/watch?v=cbuzxMoPUkY&feature=relmfu>
- [http://www.youtube.com/watch?v=ELjkbbsFj34&feature=player_embed
ded#!](http://www.youtube.com/watch?v=ELjkbbsFj34&feature=player_embed
ded#!)
- <http://www.youtube.com/watch?v=fh6vsZa5kFI>
- <http://www.youtube.com/watch?v=rZHiL5k8zL8>

Annexes:

·Preguntes de l'entrevista a l'Esther Gurri Costa:

- Quin és actualment el teu càrrec en el Museu de Badalona?
- Quins estudis tens?
- Com vas arribar a treballar en aquest museu?
- Perquè vas decidir dedicar-te a això i no a una altra cosa?
- Quina és la cosa que més t'agrada del teu treball? I la que menys t'agrada?
- Tens contacte amb algun dels arqueòlegs que temps enrere haguessin treballat en el procés arqueològic de la ciutat de *Baetulo*?
- Què en saps de la ciutat romana de *Baetulo*?
- Has participat en algun procés arqueològic relacionat amb les diferents troballes de la ciutat romana de *Baetulo*?
- Com es porta a terme el procés arqueològic d'una ciutat romana?
- En aquest procés arqueològic, quin tipus de persones hi formen part?
- Quant de temps es pot dedicar a un descobriment arqueològic de la mida de la ciutat de *Baetulo*?
- Saps si encara queden restes romanes (de la ciutat de *Baetulo*) sense excavar? Quines?
- Què ha aportat econòmicament la ciutat romana de *Baetulo* a la Badalona actual?
- Quin nombre de visites rebeu anualment al Museu de Badalona?
- Què ha aportat culturalment la ciutat romana de *Baetulo* a la Badalona actual?
- Feu visites guiades al Museu?
- Què ha aportat socialment la ciutat romana de *Baetulo* a la Badalona actual?

- Heu vist interès en els mitjans de comunicació per donar a conèixer aquesta ciutat romana?
- Quin número aproximat d'escoles badalonines visita les restes de *Baetulo* anualment? I d'escoles fora de Badalona?
- Quin és el perfil de persona que més visita el Museu? I el perfil que menys visita el museu?
- Internacionalment o nacionalment, *Baetulo* és una ciutat coneguda?
- Esteu satisfets del treball realitzat al Museu de Badalona?
- Què és la *Magna Celebratio*? Què es fa durant aquesta celebració?
- Perquè es va decidir fer aquesta celebració?
- Quants anys fa que se celebra?
- Ha tingut una bona acollida pel públic?
- Què aporta econòmicament, socialment i culturalment aquesta celebració a la ciutat de Badalona?
- Quant de temps es dedica per a la preparació d'aquesta celebració?
- Tu també hi participes en la preparació d'aquest festival?
- Què en penses tu sobre aquesta celebració romana?
- La ciutat romana de *Baetulo* va ser catalogada l'any 1995, com a Bé Cultural d'Interès Nacional, que et sembla a tu aquest fet?
- Com va rebre el Museu de Badalona aquesta bona notícia?
- Creus que gràcies a aquesta distinció, les restes de *Baetulo* han tingut més visites?
- Creus que el Museu de Badalona ha obtingut més prestigi després d'aquesta distinció?